

Ahozko narratibotasuna interakzionismoaren argitara: kohesio mekanismoek esaten digutena¹

GARCIA-AZKOAGA, Ines-M.
Euskal Herriko Unibertsitatea

DIAZ DE GEREÑU, L.
Euskal Herriko Unibertsitatea

Sarrera data: 2009-09-21

Onartze data: 2009-11-26

---

¹ Lan hau ikerketarako laguntza jaso duten proiektu hauei esker egin da:

- MICINN: Bilingüismo y Multilingüismo: Adquisición, enseñanza y usos de las lenguas. Criterios explicativos del desarrollo lingüístico.
- BIMUDES (FFI 2009-13956- CO2-01 (FILO))
- EJ /GV ikertaldea (IT481-10)

Euskarazko kontalaritza garaikideko bi adituk jendaurrean egindako konta-saio biren azterketa egiten da lan honetan. Kohesioa hizpide hartu eta testuaren alderdi honek narratibotasunean duen eragina azaltzen dugu elkarren osagarri diren hiru ikuspegitik: forma linguistikoa, balore enuntziatiboa eta dimentsio soziala. Hiru iturri horietatik edaten du konta-saioak narratibotasuna eraikitzeko eta prozesu horretan konta-saioa testu-genero bezala ezaugarritzeko. Erakusten dugun bezala, narratzaileak baliatzen dituen mekanismoak askotarikoak dira, baina ezaugarri nagusia da kohesio-mekanismo horiek testuinguruarekiko duten mendekotasuna eta berehalakotasuna.

Hitz-gakoak: Ahozkotasuna, testu-generoa, interakzionismoa, kohesioa, ahozko narrazioa, diskurtsoa.

En este trabajo se analizan dos sesiones de cuenta-cuentos realizadas por dos especialistas de esa actividad en euskera. Tomando la cohesión como eje, tratamos de explicar el efecto que este aspecto textual tiene en la narratividad; para ello, utilizamos una triple perspectiva: la de la forma lingüística, la del valor enunciativo y la de la dimensión social. La sesión de cuentos se nutre de esas tres fuentes a la hora de construir la narratividad y caracterizar esa sesión de cuenta-cuentos como género textual. Como mostramos, los recursos que utiliza el narrador son de muy diversos tipos, pero destaca especialmente la dependencia que los mecanismos de cohesión tienen del contexto y el carácter inmediato o improvisado de su construcción en el momento de la enunciación.

Palabras clave: Oralidad, género textual, interaccionismo, cohesión, narración oral, discurso.

Ce travail analyse deux séances de conteur réalisées par deux spécialistes de cette activité en basque. En prenant la cohésion comme axe, nous essayons d'expliquer l'effet que cet aspect textuel a sur la narrativité ; pour cela, nous utilisons une triple perspective : celle de la forme linguistique, celle de la valeur énonciative et celle de la dimension sociale. La séance de contes s'alimente de ces trois sources pour construire la narrativité et caractériser cette séance de conteur comme genre textuel. Comme nous le montrons, les ressources que le narrateur utilise sont des plus variées, mais soulignons en particulier la dépendance

que les mécanismes de cohésion ont du contexte et leur construction de caractère immédiat ou improvisé au moment de l'énonciation.

Mots-clés: Oralité, genre textuel, interactionnisme, cohésion, narration orale, discours.

This paper discusses two storytelling sessions performed by two specialists of this type of activity in Basque. Taking cohesion as a central point, we attempt to explain the effect that this textual aspect has on narrative text, therefore, we used a triple perspective: that of linguistic form, the enunciative value and the social dimension. The session drew stories from these three sources when constructing the narrative and characterising this storytelling session as a textual genre. As we have shown, the resources used by the narrator are of many kinds, but especially noteworthy is the dependence of the mechanisms of cohesion that the context and immediate or improvised character construction had at the time of utterance.

Keywords: Orality, textual genre, interaction, cohesion, oral narration, discourse.

Sarrera

Norbaitek galde dezake zer daukan eskaintzeko oraindik ahozko narrazioaren azterketak euskararen eremuan. Gure ustez bada go zer aztertua oraindik, bai linguistikoki eta bai literaturaren aldetik ere. Izan ere, asko izan dira eta dira oraindik ere euskaraz egin diren bilketak ahozko tradiziozko narratiba biltzeko eta horien gaineko iruzkinak han eta hemen aurki daitezke, esan beharrik ez dago. Baina gertuago erreparatzen diegunean maiz idatziz jaso diren testu horiei, konturatzen gara gehienak komunikazio-egoera jakinetan jasota daudela: inkesta-egoeran eta ez jendaurreko komunikazio-irizpideak kontuan hartuta. Beharbada horregatik, beren balio estetikoak ez da beti nahikoa baloratu izan (Lafitte, 1973; Aulestia, 1994), eta berriz, goratuago izan dira balio etnografikoagatik, esate baterako. Hau da, helburu folkloriko, antropologiko, pedagogiko eta dialektologikoak zituzten komunikazio-egoeratan sortutako kontakizunen testuak izan dira maiz bildumen muin, eta ez tradizionalki gizar-tean bete duten lehen mailako helburu ludiko, estetiko edo literarioen azpian sortutako testuak. Beraz, material horren guztiaren mugak aipatu behar direla iruditzen zaigu, testu-generoen aldetik begiratuta behintzat. Behin eta berriz azpimarratu den bezala (Hélias, 1990; Larringan, 1992; Diaz de Gereñu, argitaratzeko), ipuinak kontatzea ez da ipuinen berri ematea, ez laburtzea, ez eta irakurtzea ere. Beraz, ahozko narrazio literarioak bere horretan eta mintzajardunean hartzen duen testualitatean bada oraindik zer ikertu gure ustez, batik bat ahozko hizkuntzaren analisi linguistiko enpiriko eta gaurkotuen arabera. Lekuonak berak eremu horretan azterketa berrien beharra bereziki aipatu zuen bere *Ahozko Euskal Literatura* (1982) lanean ipuingintzari eskainitako atalean. Atal labur horretan, mintzagai ditu batez ere idatziz jasotako ahozko kontakizunen bildumak, baina ahozko genero legez dauzkan ezaugarriak ez dira zehatz deskribatzen, ez behintzat beste ahozko literatur genero batzuen sakontasunarekin.

Euskararen eremuari bagagozkio, horrez gain, gaur egun euskaraz kontalari ari direnen jarduna industri-ondoko gizarteetan eta mundu mailan gertatzen ari

denaren antzera (Calame-Griaule, 1991), tradiziozko narratibagintzaren ondare kultural eta diskurtsiboa berrinterpretatzen eta egokitzen ari da. Zoritxarrez ez ditugu ezagutzen kontalari tradizionalen grabazioak, berriz diogu, saio edo egoera errealetan eginak eta transkribatuak. Berriz, garaikide diren kontalariak aspaldi ditugu gure artean kontari: Koldo Amestoi, Pello Añorga, Itziar Zubizarreta... kontalari garaikideak. Zer dakigu, ordea, praktika garaikide honetaz? Zer ahozko jendaurreko narrazioaz? Zer mintza-jardunaren eta testuaren arteko artikulazioaz? Nola gertatzen ari da testuaren mailan praktika tradizional horren jarraipena eta ondare kultural horren guztiaren berregokitzea? Zein dira testu-generoaren funtzionamendu eta ezaugarriak? Hainbat galdera daude erantzuteko.

Gure ikuspegia sozio-diskurtsiboa izanik, testuak eta diskurtsoak jotzen dira mintza-jardueraren emaitzatzat, jarduera horretan biltzen baitira edukia- ren, egitura komunikatiboaren eta unitate linguistikoen konfigurazioa (Bakhtine, 1984); mintza-jarduera hori, gainera, kokatutako berbazko interakzioa da (Roulet, 1997) zeinak dimentsio linguistiko, testual eta egoerazkoak integratzen dituen bere barnean (Bronckart, 1996, 2004; Roulet et al., 2001). Testu bat ekoizten denean, beraz, praktika sozio-kultural bezala dituen eskari eta betebeharrak jakinei eta genero bati atxikita ekoizten da, hau da, ekoizlearen berbazko ekoizpenak beti izango ditu dagokion testu-generoarekin identifikatzea ahalbidetzen duten ezaugarriak.

Gure ustez, kohesio-mekanismoen ikerketak lagun gaitzake ahozko narratibotasunaren berezko ezaugarri zenbait identifikatzen, bai jarduera sozio-diskurtsiboa den aldetik eta baita dimentsio ahozko eta interaktiboa dituen aldetik ere.

Ikuspegi horretatik kohesioa testualizazio-mekanismoen mailan txertatzen da eta testuaren koherentzia tematikoan eragiten duten propietate/ezaugarrietako bat da; testu batean zehar dagoen informazioaren progresio egokia eta egitura proposizionalen elementuen arteko harremana kohesio-mekanismoen arabera da. Horiek erakusten dituzte bai generoaren ezaugarri nagusiak bai kontestuaren arabera ekoizle jakin batek egin dituen errepresentazioen adaptazio-operazioetatik eratortzen diren berezitasunak (Bronckart, 2001).

Konta-saioan zehar kohesio-mekanismoek kate isotopikoak sortzen dituzte, narratzaileek beren testu-produkzioa osatzen duten diskurtsoko objektuak harremanetan jarri eta aurreratzeko darabilzkiten estrategien emaitza gisa. Anaforek egiteko nagusia izaten dute kate isotopikoen eraketan, baina hauen ondoan kohesioaren eraikuntzan modu ezberdinetan eragiten duten eta forma ezberdinak hartzen dituzten baliabideak ere ageri dira.

Idatzizko testuan kohesioa identifikatzen eta aztertzen, neurri batean behintzat, erraza den artean, ahozko ekoizpenetan askoz konplexuagoa gertatzen da. Idatziaren ezaugarrietako bat da hain justu egituraketa sintaktiko tinkoa eta gaiaren garapenaren linearitatea; ahozko hizkuntza transkribatzen dugunean berehala ikusten da, ordea, unitate linguistikoak eurak zedarriztatzea ere zailagoa dela idatzian baino eta sintaxia ere oso konplexua dela, idatzizkoan gertatzen den oso bestelakoa. Ahozkoak bere bereak dituen egitura sintaktikoak ageriko zaizkigu mintza-jarduera errealean transkripzioetan, ohitura ez duenarentzat idatziarekiko okertzat jo ditzakeenak (Idiazabal & Larringan, 2008), momentuan bertan eraikitzen sortzen diren egiturak agertzen baitira, amaitu gabeko itxura eta gainjartze itxura hartzen dutenak diskurtsu-objektuen joan-etorri etengabea (Luzzati, 1998, 2004); Luzzatiren berbetan, ikuspegi enuntziatiboaren arabera, koherentzia sintaktikoaren nozioa enuntziatua garatzen den artean era ez linealean mugitzen den leihoa baino ez da.

Horri gaineratu beharko genioke ahozko narrazio literarioan gauzatzen diren praktiken heterogeneitatea, historikoki (Fabre & Lacroix, 1974; Vernus, 2002) eta gaur egun ere (Pittet-Blanchard, 1990) oso komunikazio-egoera ezberdinetan gauzatzen direnak. Komunikazio-egoera bakoitza bakarra eta izaera eta ezaugarri ezberdinetako (Vernusek aintzinako gaubelen plastikotasunaz hitz egiten du) saioa izanik, ahozko narrazioak izan daitekeen irudi monolotikoa albora utzi behar da, konta-saioak ez baitira ipuin edo kontakizunen justaposizio hutsa (Diaz de Gereñu et alii, 2008). Ahozko narrazioan, ahozko literatur eremuko praktikan ohi den bezala, sistema semiotiko ezberdinak batzen dira sormen-lanean: musika, mugimenduak, keinuak, argiak...testu-

genero ezberdinen segmentuak agertzen dira narratiboez gain (poesia, asma-kizunak, abestiak, antzerkia, diskurtso politiko eta erlijiosoak...).

Horrek guztiak narrazioaren berezko heterogeneitatea (Adam & Lorda, 1999) areagotzen du eta horrekin lotuta testualizazioari eta kontestualizazioari lotutako mekanismo-sare konplexuak aurkitzen ditugu kontalari adituen konta-saioretan, burutu behar duten programa diskurtsibo-enuntziatiboa gauzatzeko beharrezkoak direnak.

Kohesioaren eraikuntzak berebiziko garrantzia du, baina Grobetek (2001) dioen moduan, informazio-egituraren analisiaren zailtasunetako bat berorren izatezko konplexutasuna aztertzea da. Euskarazko narrazioaren inguruan egin den lan guztiagatik ere, haurren ahozko narrazioaren azterketan (Idiazabal et alii, 2008) nahiz idatzizko narrazioan egindakoetan (Garcia-Azkoaga, 2004), ez dugu ahozko testu-genero honetan kohesioa nola eraikitzen den aztertzen duen ikerketa zehatzik eta enpirikorik.

Horrela, testu-genero honen zenbait alderdi sakonago aztertu eta ezaugarritu nahi genituzke. Gainera, analisi linguistiko eta diskurtsiboa testu literarioari hurbiltzen ahaleginduko gara, Rastierrek (2001) proposatzen duen ildoari heldu nahian. Honen arabera, literatura mintzairaren erabilera espezifiko baido ez da azken finean, eta diziplina biek banatuegi dirautela diosku, literatur fenomenoaren deskribapen osoagoen kaltean: “La littérature est, et ne peut être considéré comme autre chose qu’une sorte d’extension et d’application de certaines propriétés du langage” (Borges, OC, I, p. 1154 in Rastier 2001, 4).

Narrazioan kohesioa ziurtatzeko baliabide ohikoenetako edo konbentzionaletako bat da determinatzaile indefinituen erabilera pertsonaiak eta diskurtsoko objektu berriak aurkezteko, eta ondoren, haiei erreferentzia egiteko elementu anaforiko gisa sintagma definituak, pronominalizazioak, ordezkatzeko lexikoak eta elipsiak erabiltzea. Baliabide horiei gaineratu behar zaie Larringanek (1992) eduki erreferentzialarekin eta lexikoarekin harremana duen praktika linguistikoarekin lotzen dituen beste hainbat elementu, aldiberean

dimentsio estetikoaren dutenak, esate baterako: onomatopeiak, antonimo jo-koak, bertsoak, abestiak, eta abar.

Gure hipotesia da ahozko narrazioaren kohesioak idatzian ohikoak diren anaforen eta estrategia kohesiboen eremua gainditzen duela, ekintza eta interakziozko intentzio-asmo hitzarmen batean, ahozko narrazioaren mintza-jardueraren kode komun batean oinarritutako zeinuen kodetze- eta deskodetze-prozesu hutsa baino gehiago baita; mintza-jardueraren ko-erakuntza diskurtsiboari (Jacques, 1985), ahozko literaturaren estetikari, kontestuari eta abarri lotutako estrategia diskurtsiboek osatzen duten prozesua da. Zentzu horretan, kohesioaren azterketa ezin da egin ikuspuntu linguistikotik bakarrik. Bestalde, nahiz eta kontalariak literaturari dagozkion baliabide estilistiko eta erretorikoak erabili kontasaioretan, jardun horietan agertzen diren kohesio-elementuak baldintzatuak daudela uste dugu, batetik saioren planifikazioagatik eta bestetik praktikan garatzen den interakzio-egoera bakoitzagatik: kontasaiota, entzuleen harrera, entzule mota eta kopurua, saioren baldintza fisiko eta materialak, aldeztu aurretik ezarritako edo erabakitako gaia,... Alderdi sozio-diskurtsibo horiek guztiek baldintzatuko dute kohesioaren zenbait erabilera, bai alderdi diskurtsibo-testualean eta baita erabilitako forma linguistikoei dagokienez ere; esate baterako, hasierako berba batekin erreferentziakidetasunean diharduten sintagma batzuk (*oilarra* → ... /... *gure gizon oilardunaren oilarra*), edo mintzairaren balio designatiboak balio poetiko edo estilizatuarekin batzen dituzten enuntziatuen zabaltzea, baita metaketa bidez ere (*aizkora batekin* → ... / *aizkora! harrizko aizkora / harrizko aizkora batekin!*) edo elementu tematiko berriak sartzeko kontalariak erabiltzen dituen baliabide bereziak, zenbaitetan pertsonaien ezaugarritze psikologikoaren bitartez (*Don Serio*) edo, bestetan abestien edo onomatopeien bitartez (*dilin dilin dilin dilin ... istoria honek horrela esaten du ... herri txiki hartan noski / bazan eskola bat... Don Serio / eskolako kanpaiak jo / (musikaturata) dilin dalam / dilin dalam / dilin dalam / eta herriko neska mutil guztiak / eskolara abiatu ziran...*), etab.

1. Corpora eta aztertze metodologia

Lan honetan bi kontatzaile aztertuko ditugu. Saiok ahozko narrazioa aztergai duen corpus zabalago batekoak dira. Entzule ezberdinak dituzten bi saio dira; bata helduentzako antolatuta dago eta bestea haurrentzako. Narrazaile biak profesionalak dira, nahiz eta bata besteak baino esperientzia luzeagoa duen. Narrazioak ikerketa-proiektu baten¹ egitasmoan bildu ziren audioz, eta HIJE² taldeak ezarritako irizpide eta helburuei jarraituz transkribatu ziren gerora aztertzeke.

1.1. Kontatzaileak

Hauetakoak dira aztertu ditugun bi narrazio-saio edo kontatzaileak:

Kontatzailea	Saioaren izenburua	Iraupena	Entzule mota
Koldo Amestoi	Makilargi	67'	Helduak
Rai Bueno	Izengabea	37'	Haurrak

Lehenengoa (2000.12.15) entzule helduei zuzendutakoa da. Basauriko kultur etxeke antzokian burutu zen saioa eta entzuleak atze samarrean eseri ziren, lehenengo lekuak libre utzita. Saioa hasi aurretik eszenatokiaren erdian aulki bat ageri zen eta argi nagusiak itzalita zeudela, argi xume batzuek argitzen zuten apenas agertokia, giro lasaia iradokiz. Antolatzaileetako batek kontatzailea aurkeztu eta hura panderoa eskuan zuela ateratzen eszenatokiara. Saioa hasi eta eszenatokiaren erdian zutik zirauela lehenengo poema esan zuen. Gero, saio osoa pasa zuen eszenatoki erdiko aulkian eserita³ kontatzen, entzuleak agurtu zituen arte.

¹ Eusko Jaurlaritzak lagundutako "Ahozko testu publikoen azterketa euskaraz PI-1999-18" proiektua.

² HIJE: Hizkuntzaren Jabekuntza eta Erabilera ikertaldea.

³ Honek ez du esan nahi mugitzen ez denik. Jakinaenez, eserita egonik ere gorputzeko hainbat mugimendu egin ohi dira kontatzean, batez ere soin eta aurpegiarenak. Baina izan daitezke ere

Rai Bueno kontalariak burututako saioa Biarritzko Itsas Argi ikastolan izan zen (2004.06.25). Irakasleek ere saioan parte hartu zuten, hogeitabost bat ikaslerekin (5-7 urte bitartekoak). Kontalariak entzuleei jolastokira ematen duen atean egin zien harrera, eta sarrarazi zituen eta eseriarazi lasaitasunez. Behin denak eserita, saioari ekin zion, eszenatoki gisa atondutako lekuan zegoen aulkian eseri, eta bertan eserita kontaketa osoa igaro zuen saioaren bukaera heldu arte. Kontalaria oiartzuarra izanik, saioaren hasieran bertan esplizituki entzuleei azaldu zien hizkeragatik-edo ulertezinak zitzaizkien hitzak galdetzeko. Eskolako jangelan egin zen saioa, baina hasi aurretik kontalariak berak egokitu zituen aulkiak, anfiteatro gisako forma emanez.

Makilargi konta-saioaren edukiaren muina bederatzitik kontakizunetik osatzen dute, narrazio-ildo nagusi batek zentzua edo lotura ematen dietela. Kontakizunok biltzen dituen narrazio-marko nagusia herri baten historia da. Historia horri hasiera emanez, lehen ipuinean hiru pertsonaia aurkezten zaizkigu, bakoitzak objektu bat dakarrelarik, eta objektu horien bitartez herrian zenbait aldeketa eragingo direlarik; horrela, pertsonaia nagusi hauen garapenaren bitartez, nekazal gizarte baten bizimodutik gizarte modernoago batera igarotzeko bidea kontatzeko aitzakian, istorioak harilkatzen joango dira. Kontakizunon edukia hemen laburtzea ezinezkoa da, duten luzeragatik eta konplexutasunagatik.

Hurrei zuzendutako saioan, berriz, bi istorio kontatzen dira, erabat ezberdinak eta loturarik ez dutenak. Lehenengo istorioak kontatzen du nola irakasle zuhur batek ikasleei eskatzen dien bi minututan zuhaitz bat eta haren puntan txoria marrazteko. Irakasleak galdetzen dionean Fatima izeneko ikasle bati zergatik ez duen txoria marraztu, honek erantzuten dio irakasleak uxatuta alde egin duela txoria. Bigarren istorioan errege batek erret jauregiko txori zaintzaileari eskatzen dio ametsetan egin duen txoria nahi duela eta harrapa dezala. Lortu ezean lepoa moztearekin mehatxatzen du. Ia hala gertatzen da ger-

---

hankak altxatzea, mugitzea, instrumentuak jotzean sortzen direnak... denetarikoak erabiltzen dituzte kontalariak: ahoz mintzatzean halaberrez gertatzen direnak, kulturaren arabera datozenak, norberaren estiloa ezaugarritzen dutenak, e.a. Berariaz lantzen eta zaintzen den alderdia da hau.

tatu ere, baina halako batean erregea konturatzen da gaztearen txirularen soinua dela benetan ametsetan entzundako kanta, eta bizia barkatzen dio. Horrez gain, sari gisa erregeak egun batez nahi duena egitea oparitzen dio gazteari. Honek jauregiko txori guztiak askatu eta hauek aldi berean gaztea hegan eramaten dute.

Makroegiturari dagokionez, oso argiak dira aldeak bi saioen artean. Azal ditzagun lehenengo eta behin beheko taulan ageri diren makroegituraren elementuak. Konta-saioetan, gehiago edo gutxiago, esplizituki edo inplizituki, komunikazio-egoerako parametroen lanketa egiten da. Hau da, komunikazio-egoeraren, saioaren nondik norakoak aipa daitezke, zer espero daitekeen, zenbat edo zer nolako kontakizunak izango diren aurrera daiteke, eta abar. Hau jardueraren markoa izendatu dugu, Goffman-en (1991) lanetan oinarrituta, mintzakideak elkarrekin aritu ahal izateko etengabe negoziatzen duten interakzio-egoeraren etengabeko eraikuntzaz aritzeko. Behean ikusten denez, bi saioetan agertzen den maila da hau, jarduerari berari dagokiona. Baina ez du ez forma bera ez eta distribuzio bera ere konta-saio bi hauetan. Haurrekin egindako konta-saioan, ipuin bakoitzaren aurretik eta atzetik jorratzen du kontalariak jardueraren markoa, eta oso era esplizituan gainera (kontalaria dela esanez, zenbat ipuin kontatuko dituen esanez, txaloak jo behar direla esanez, eta abar). Helduei egindako saioaren hasieran eta bukaeran agertzen da markoa jorratuta, baina modu askoz inplizituagoan (esate baterako, rolen banaketa kantu bidez edo zirika eginez jorratuta). Hala ere, bi saioetan agertzen da jardueraren markoa berariaz landuta hasieran eta bukaeran. Badirudi bietan, ahozko interakzio-egoerak izanik, behar dela gutxieneko harreman bat jorratu mintzakideen artean, betiere, konta-saioaren mintza-jarduerak eskatzen duen eran. Saioaren garapenean, haurren kasuan ipuinetik ipuinerara, esate baterako, oso era esplizituan agertzen da jardueraren markoa landuta. Hala ere, eta nahiz eta beheko taulan ez dugun adierazi, garrantzitsua da azpimarratzea bi saioetan eta kontakizunen barruan, jardueraren markoa landuz dela maiz. Hau da, garatzen ari den komunikazio-egoera mintzagai izan daiteke hainbat arrazoirengatik saio osoan zehar. Lehen esan dugunez, konta-saioak ez baitira kontakizunen justaposizio hutsak.

Bestetik, marko narratiboa deitzen duguna daukagu testuen egituran, Genetten (1989) proposamena gure beharretara moldatuta darabilguna. Marko narratiboa deitzen dugun horretan bi maila bereizten ditugu aldi berean. Bata, maila diegetikoa, saioaren muina osatzen duten kontakizunek edo sekuentzia narratiboek eratzen dutena. Bestea, marko narratibo horretan goragoko maila bat osatzen duen maila extradiegetikoa, konplexutasun narratiboaren iturri dena. Maila honek, kontakizunen gainetik legokeen kontakizuna irudikatuko luke, *Mila gau eta bat gehiago*-n Sherezaderen istorioak beste guztiak biltzen dituen modura, adibidez. Taulan erakusten dugunez, helduekin egindako saioak maila narratibo bi hauek erakusten ditu, hurrekin egindakoak bakarra, ordea. Honek esan nahi du, kontakizun gehiago egiteaz gain, konplexutasun narratiboa handiagoa dela helduen kontasaiotan.

Beraz, bi saioen arteko aldeak asko dira: iraupena (hurrekin egindako saioek nekez gainditu ohi dituzte hiru ordu laurdenak), jardueraren markoaren tratamendua, kontakizun kopurua, konplexutasun narratiboa eta abar. Horrela irudika dezakegu bien arteko alde hori:

Rai Bueno. Haurrak entzule, 5-7 urte (37')						
Jardueraren markoa						
Marko narratiboa	Maila extradiegetikoa					
	Maila diegetikoa/S. narratiboak					

Koldo Amestoi- Makilargi saioa, entzule helduak (67')	
Jardueraren markoa	
Marko narratiboa	Maila extradiegetikoa
	Maila diegetikoa/ S. narratiboak

- Jardueraren markoa: narratzaileak komunikazio-egoeraren parametroak lantzen ditu soil-soilik eta berariaz. Kontakizunetik kanpo ari denean.
- Maila extradiegetikoa: marko narratiboaren barruan. Kontakizunak bil-tzen dituen material narratibo nagusia eta saioan zehar garatzen dena. Adibidez, ipuinetik ipuina doan tartea.
- Maila diegetikoa: marko narratiboaren barruan. Sekuentzia narratiboa osatzen duen kontakizun bakoitza.

1.2. Azter-unitateak

Kontalarien saioak ahozko tradizioaren praktika eta mintzajardun zenbaiten jarraipen modernoa dira, aldaketa sozio-historikoen harian egokitu eta berreginak, eta artxistestuan eskura dauden testu-generoen erabilera jakina egiten dutenak. Bakhtinen (1984, 285) arabera, ekoizpen-prozesuen azterketan hiru elementuk dute zeregina: agentea aurkitzen den berbazko ekintzaren egoera, berbazko komunitateko artxistestuan erabilgarri dauden ereduak, eta genero-eredu baten adopzio eta adaptazioak, zeinak testu bat produzitzaerakoan hartutako edo adoptatutako generoaren eta egoera zehatzaren ezaugarriei egokitzeko prozesuan erabilitako markak erakutsiko dituzten aldi berean.

Bestalde, ahozkoan mezua kontestuan bertan eraikitzen da, harekiko abstrakzioerik egin gabe, hau da, kontestuen parametroak presente daude eta eragina dute berbazko ekintza osoan zehar, bereziki entonazioaren eta parataxiaren bitartez, enuntziatzea gidatuz eta moldatuz edo egokituz. Honek sarri

ekartzen du idatzian baino sintaxi laxoagoa eta norma gramatikalengatik askeagoa. Prozesu komunikatiboa, narrazioaren eraikuntza kasu honetan, sistema linguistikoari lotuta dago, eta horrenbestez, enuntziatio horren aztarnek narratzaileak bere egitasmo diskurtsiboa burutzeko darabilzkien kohesio-mekanismoaren osotasunean ere izango dute isla (Benveniste, 1966).

Ikusiko dugun bezala, ahozko mintza-jardueran kohesioa ez da testualizatzen soilik baliabide sintaktikoen bitartez, aurrekaria berrartzen duten elementu anaforikoen bitartez edo testu barneko kate erreferentzialen bitartez; jarduera garatzen den egoerari erreferentzia eginda ere testualizatzen da, eta kontestuko nahiz berbazko elementuak diskurtsoan integratuta eta hainbat estrategien bitartez entzuleen eta narratzailearen arteko konplizitatea agerian utzita. Errepikapen, perifrasi eta berformulazioen bitartez egiten da hori esate baterako; alde batetik, saioan zehar entzulearen memorian narrazioaren garapenari jarraitzen laguntzeko, eta bestetik, zenbait efektu estetiko lortzeko; keinuek zeresan handia dute; onomatopeiak, soinuen erabilerak eta musikalizazioak diskurtsoa iradoki, oroitarazi edo aktualizatzeko eta horrela entzuleengan eragiteko erabiltzen dira.

Alderdi horiei guztiei heltzeko eskema bat egokitu dugu zeinak ohiko anaforekin batera ahozko narrazioaren praktika linguistikoan inplikaturik dauden beste baliabide batzuk integratzen dituen, besteak beste, balio estetiko-poetikoak areagotzen duten onomatopeiak, soinua, musika eta kantak, esanahi berezia hartzen duen lexikoa, e.a. Eskema osatuko dugu narrazioaren markoan narratzaileak integratzen dituen erreferentzia kontestualen atalarekin, hau da, mintza-jarduera garatzen den espazio fisikoari (erreal edo fantasiakoa) edo pertsoneri eta objektuei erreferentzia egiten dien adierazpideekin eta kontestuan agertzen diren gorputz-espresioak deiktikoki seinalatzen dituzten markadore guztiekin; espresio horiek guztiak funtzionamendu anaforikoa erakutsiko dute interakzioko elementu bat seinalatzen duten heinean (Fillietaz, 2002, 197). Horrela, bada, hiru talde izango ditugu kontuan: ohiko adierazpide anaforikoak, errekurtsio estetiko-poetikoak eta interakzioaren kontestuari dagozkion adierazpide erreferentzialak.

Ohiko adierazpide anaforikoen atalean pronominalizazioak, errepikapenak eta ordezkatzek izango ditugu:

- Pronominalizazioak: [... neskatila bat ... bere izena Fatima...]
- Errepikapenak:
  - Aurrekariaren errepikapen hutsak edo artikulatu definitu edo demostratzailearekin determinatutako sintagmen berrartzea: [... gizon bat ... gizona ... gizon hori...]
  - Aurrekari baten errepikapen partzialak (infraespezifikazioak) edo zabalak (supraespezifikazioak): [... gurutze batzuk... gurutze handi hoiei begira gure gizonak ...]
- Ordezkatzeko lexikoak:
  - Sinonimo diskurtsiboak: [... txori andana ... milaka txori haiek...]
  - hiperonimoak: [...oilarra... txori horrek...]
  - hiponimoak: [... gizon bat ... igitaiduna...]
  - anafora kontzeptualak: [... igitai bat ... tresna txar hau...]
  - asoziazio bidezko anaforak: [... eskola ... pupitrea ... arbela ... klarionak ...]

Baliabide estetiko-poetikoaren kasuan identifikatutako ditugu soinu eta musikalizazioak, iruzkinak, onomatopeiak, interjekzioak eta funtzio konnotatiboa duten izen bereziak:

- Abestiak: [... garai hartan izan ziren ere lau emakume... maitia galdegin zautan premu nintzanez...]
- Iruzkinak: [...mahaira hurbildu zan eta kajoia egin zuen zabaldu / kajoia da mahaiaren barrenean dagoena tiruar⁴!...] [...holako: baseliza: ermita batzuk eraikitzen...]
- Onomatopeiak: [...reglak zirin / reglak zaran ...]

---

⁴ Frantsesezko *tiroir*.

- Interjekzioak: [...hortxe herriko enparantzán haritzaren azpian exeri eta ua::!...]
- Izen berezien balio konnotatiboa: [...irakaslearen izena Don Serio zan! Don Serio oso irakasle serio serioa zan...]
- Interakzio-kontestuarekiko adierazpide erreferentzialen artean, batik bat, lekuzko aditzondoak eta zenbait erakusle hartuko ditugu kontuan, adibidez: Kontestuari erreferentzia egiten dieten lekuzko aditzondoak: [...sorbaldá gainean / hemen / oilar bat / ...]
- Eta abar.

Behin forma linguistikoak zehaztuta eta kohesio-mekanismo horiek beren dimentsio linguistiko, interakziozko eta sozio-diskurtsibo osoan aztertze aldera (Bronckart, 2005; Roulet et alii, 2001; Garcia, Idiazabal & Larringanek (argitaratzeko)), proposatutako eskemari jarraiturik, estrategia horien interpretazioa egingo dugu enuntziazioaren aldetik beren dimentsio interakzionala kontuan harturik, (hau da, zein den beren zeregina testuaren mailan); hirugarrenez, estrategia horien dimentsio sozialari erreparatuko diogu testu-generoa identifikatutako estrategia kohesiboekin nola artikulatzen den interpretatzen saiatzeko. Ez dugu, kohesio-mekanismo guztien azterketa erabat zehatza egingo, gure helburua testu-genero honen ezaugarritzea ahalbidetuko duten kohesio-mekanismoei buruzko informazioa eskuratzea eta eskaintzea baita.

2. Azterketa eta emaitzak

Lehenik eta behin, esatariak darabilzkien kohesio-mekanismoen forma linguistikoei erreparatuko diegu, gero dimentsio interaktibo eta sozialari begiratzeko.

2.1. Kohesio-mekanismoen dimentsio linguistikoa

Atal honetan lehenik, ohiko adierazpide anaforikoak jorratuko ditugu.

• Pronominalizazioak:

Berrartze pronominaletan oinarritutako kohesio-mekanismo gutxi aurkitzen ditugu testuen luzera kontuan hartzen badugu. Hauek dira ohikoenak:

(1) bizi zan mutiko bat / bere izena zan / Amilotx! Amilotxek beti buruan / ibiltzen zuen kapela urdin urdin bat / [...] gure mutikoak zer egiten tzuen? gure mutikoak...

(2) egun hortan / sartu ziren gure herrian / hiru gizon / [...] gizon horietariko batek bazeukan eskuan igitai bat / [...] / eta holako batez herri batetik pasatzerakoan eta landa baten ondotik pasatzerakoan / gari landa baten ondotik ikusi zuten hortxe gizon bat / aizkora batekin / garia / mozten / epaiten / aizkora! harrizko aizkora / harrizko aizkora batekin! au! hiruak gelditu zien eta / i (entzuleei zuzentzen zaie zuzenean igitaiak zer den ulertzen ez dutela aurreratuz bezala) a igitaiak! m! igi / igitaiak da / holako esku tresna bat / ho:lako itxura bat daukana / (keinuz eta onomatopeiez irudikatuko du) ui pin tan! (ingelesezko all right) ol rait? ho:lako! horrekin hurbildu da gizona eta esan dio (pertsoneiaren ahotsez) begira! zuk ja! harrizko aizkora horrekin ez duzu gauza handik egingo / baina honekin bai posible da lana egitea / begira! nekazaria pixka bat baztertu ta / gure gizona: (igitaiaren mugimendua egingo du) rist rast rist rast / horrela egiten du / igitaiak / eta horrela egin du / eta horrela ebaki du / garia! (elkarrizketa) oh! nekazaria gelditu da harrituta / aizu! holako lana / holako / holako tresna txar honek! aizu ta: / salgai daukazu hau? (erantzuna) ba:i / salduko dizut! eta gure es gizonak / saldu / saldu egin zion / igitaiak! garesti / (onomatopia zinikoa) hihaha! garesti! eta gu:re / igitaiduna / poliki poliki: / (esku batekin poltsiko baten kolpeak emanez, ibiltzearen erritmoa ere eginez) di:rua / poltsi::koan poliki poliki urrundu zen...

(1) kasuan *bere* forma pronominala dugu, hau da, hirugarren pertsonako genitiboaren forma pronominal indartua. Aurrekari duen *mutiko bat* formari korreferentzia eginez gramatikalki interpretatzen den forma anaforikoa dugu. (2) adibidean *hiru gizon* aurrekaria dugu, lehenik *hiru hiruiak* (11. adibidea) izenordain zenbatzaile bikoiztuaren bitartez berrartua eta gero *hiruiak* formaren bitartez. Zenbatzaile bera aurrerago berrartzen da erakusle batek lagunduta. Adibide berean *besteak* izenordea *gizon horietako batek* forma anaforikoarekin kontrastean erabiltzen da, *hirugarrenakekin* gertatzen den modura. Forma pronominal hauez gain, eta beharbada adierazgarria dena, bi adibideetan erabiltzen den lehen pertsonako *gure* izenorde pluralaren kasua da, izenlagun gisa erabiltzen dena, aurrekarian dagoen izena errepikatuta zein izen berri baten ondoan jarrita.

- Errepikapenak:

Aurrekari bati anaforikoki erreferentzia egiteko erabili den izen sintagma maiz berdin berdin errepikatzen da, baina daraman determinatzailea aldatuta, hau da, aurrekarian agertzen den *bat* artikulua mugagabea adierazpide anaforikoan determinatzaile mugatu batek ordezkaturik agertuko da, izan artikulua izan erakusle, esate baterako (2) adibideko *hiru gizon* > *hiru gizonak* > *hiru gizon horiek*, (4) adibideko *egurrezko regla bat* > *egurrezko regla hura*, e.a. Berdin gertatzen da elementu anaforikoa ordezkapen lexikala denean eta aurrerago errepikatuta agertzen denean: *ikusi zuten hortxe gizon bat* > *gizona* > *nekazaria* > *nekazaria*.

Sarri, aurrekaria aktualizatzen duen izen-sintagmak ekar diezaioke zehaztapenik (3. adibidea), edo alderantziz, aurrekarian zegoen elementu atributiboren bat ixil daiteke baina horregatik bere zentzuak eta esanahiak zehaztasunik galdu gabe (4. adibidea). Edozein kasutan, errepikapena islatuta dago izen-sintagmaren muinean:

(3) ikusi du ere bai / mendi / garai haietan / gailur gailurretan
holako: gurutze batzu jartzen! (txalo jo du) gurutze handi hoiei
begira...

(4) herriko neska mutil guztiak / eskolara abiatu ziran [...] irakaslearen izena zan Don / Don seriyo! Don Seriyo oso irakasle serio serioa zan / bigoteak zituen luze luze / luze / luzeak (haurrak parrez) egun batez / Don Seriyo [...] kajoiaeren barrenetikan egun hartan zer atera? egurrezko / r:egla bat Don Serio / egurrezko regla hura eskuetan zula / ekarri zuen gora / altxatu zuen goraino / eta egurrezko regla hura airean astinduz / alde batera egin zuen bere indar guztiyekin! zirin! [...] zaran! reglak / zirin / reglak zaran! neska mutiko guztiyak / bakoitza bere mahaian bakoitza bere pupitrean / geldi! ixil! ixilik / [...] neska mutiko guztiyak / pupitrearen azpitikan bakoitzak atera zuen bere arbela / bere arbel txikiya / atera zituzten klarionak / ...

Zehaztapen mota arrunta izaten da izen edo enuntziatu baten errepikapena. Ondorengo adibideetan gertatzen den bezala, aurrekariaren aktualizazioa birformulazio bat izan daiteke: *bakoitza bere mahaian / bakoitza bere pupitrean* (4); *landa baten ondotik / gari landa baten ondotik* (2); *bere arbela / bere arbel txikiya* (4); hainbatetan, gainera, birformulazioen metaketa gerta daiteke: *aizkora! harrizko aizkora / harrizko aizkora batekin!* (2).

Oso ohikoak dira erakusleak lagunduta egiten diren errepikapenak: *hiru hauek* (2), *egurrezko regla hura* (4), *baserri hortatik* (5), e.a.

(5) holako batez etxe / baserri baten ondotik pasatzerakoan [...] laster ikusi zen / katua / ateratzen / baserri hortatik / ...

Arrunta da errepikapenen artean elementu anaforiko pronominal eta lexikalak biltzen dituzten aktualizazioak aurkitzea, (1)eko *gure mutikoa* berrartzearen adibidea, (2)ko *gure herrian* adibidea, (2)ko *gure gizona* edo (6)ko *gure Ahoandi* kasu. Hauetan, lehen pertsonako pluraleko genitiboa, *gure*, aurkitzen dugu izenlagun funtzioarekin:

(6) badakizue nik e ikasketak egin nahi nituen / errementari izateko! errementari:: delako gure:: / Ahoandi: alkatea bezela...

Gramatika ikuspegitik *gure* izenordainak hainbat pertsona inplikatzeko ditu, esataria barne dela. Ikuspuntu horretatik ez da anaforikotzat jotzen, nahiz eta begibistakoa den bere erabilerak eragina duela kohesio narratiboan. Dakigun bezala, izenordain plural hori oso arrunta da euskaraz, familiarterko harremanak edo norbere etxebizitza moduko ohiko lekuak adierazteko. Era berean, oso baliabide ohikoa da euskarazko ahozko tradiziozko narrazioetan, baita izen bereziekin ere: *gure Ahoandi* (6) eta horrela erabiltzen dute bi narratzaileek aztertu ditugun bi saioretan. Bestetik, *gure* genitiboak dimentsio interakzionala eta soziala du, aurrerago ikusiko dugun bezala.

• Ordezkatze lexikalak:

Ordezkatze lexikalen artean sinonimo diskurtsibo bezala funtzionatzen duten hainbat adierazpide aurkitzen ditugu, bai izen-sintagma eran baita aditz-sintagma eran ere:

(7) barrenean zeuden txori andanak / hegoak zabaldu / eta aideratu ziran / leihotik kanpo! baina ez oso urrun / milaka txori haiek nun pausatu eta gazteluko torrerek altuenean egin ziran gelditu!...

(8) begira nik ipuiak kontatzeko behar dudan gauza bakar bakarra da / zuek ixilik baino / nei gustatzen zait esatea / behar dut zuek lasai goatea / trankil / ...

Hiponimoen eta hiperonimoen erabilerak eduki narratiboa zehazten edo zabaltzen laguntzen du, *nekazaria* hiponimoaren kasuan bezala (2); (9) adibideko hiperonimoak, *txori horrek*, oilarra modu despektiboan kontzeptualizatzen du, txori gisa alegia, eta horrela balio ebaluatzaile-argumentatibo handia hartzen du enuntziatuak, diskurtsuak hartuko duen norabidea aurreratuz.

(9) hirugarrenak / sorbalda gainean / hemen / oilar bat [...] nik badaukat hau / ikusi? ze da hori? hau da oilarra! eta honek badauka kantatzen / duen mementotik / poderea / indarra / iguzkia altxarazteko / (ez sinistuairena eginez) o:ha / ba:i! txori horrek / je je!...

(10) igid / igitaia daukatenak / o! / igitaia zaukan gizon honek / egin du goiz osoan xa:! rist rast lana! eta ebaki / moztu! egin du lana! m:!: eguerdian / geldi! beste nekazari lagunekin elkartu dia / elkarrekin bazkaldu hortxe kanpoan eta / lagun batek e / hau tresna hau ikusi ta: (elkarrizketa) hau zer da?...

Igitaia daukatenak / o! igitaia zaukan gizon honek bezalako sintagmek funtzio anaforikoa dute eta horregatik interpretatu behar dira lehenago kotestuan eman den informazioarekin. Erlatiboak balio anaforikoa du berez, baina bigarren adierazpidean, balio hori indartzen da erakusleak lagunduta dagoelako. Harreman gramatikal estua dago horrelakoetan aurrekaria eta anaforizatzailearen artean.

Aurretik dagoen aditz baten nominalizazioaren ondorio den anafora kontzeptualik ere bada: (2, 11, 12): *saldu* → *diru horrekin*; *amets egin dot* → *nire ametsean*.

(11) *saldu zien oilarra! a:!: eta urrundu zen / (poltsiko aldean kolpeak joaz eta kantuz) nahiko dirukin poltsikoan / hiru hiruak elkartu eta hiruak jarraitu zuten bidea! esaten da: / hiru hauek / diru horrekin / gure herrian / lurra erosi zituztela / lur horietan etxeak eraiki eta hortxe daudela geroztik!...*

(12) *Amilotx gaur gauen amets egin dot / ta erregeak jarraitu zuen / nere ametsetan / inoiz entzun dudak kanturik / abextirik izugarri politena entzun dot...*

Asoziazio bidezko anaforek diskurtsoko objektu berriak sartzen dituzte narrazioan partekatzen diren eta oso prototipikoak diren munduko jakintzekin lotuta daudenean, esate baterako eskola mundua: *pupitre, arbela, klariona* (4) adibidean.

- Errekurtsio estetiko-poetikoak:

Balio estetiko-poetikoa duten errekurtsioen artean pertsonaien izen bereziak daude. Izen berezien erabilera kohesio-mekanismo garrantzitsua da oso, pertsonaiari erreferentzia zuzena egiten diote eta haren identifikazioa errazten

dute erreferentzia-katean. Baina gainera, pertsonaiaren izenaren aukeraketa narrazioetan ez da nolana hiko. Funtzio denominatibo hutsa izatetik urrun, aukeratutako izen bereziek pertsonaia ezaugarritzen dute eta horregatik pisu konnotatibo eta estetiko handia dakarkiote narrazioari, ikusi bestela hurrengo adibideetan: *Don Serio* (4), *Nineu* (13), *Ahoandi* (14), *Betibil* (15),...

(13) oilarduna / oilar saltzailea / goizian goizik oilarrekin dabil han gizon hau / hain goizik es altxatu lan egiteko oilarrak saltzeko / hoinbeste oilar saldu du nun: / nekazari: / aberats bilakatu baita / Nineu / deitzen dugu guk / Nineuk baditu holako // (kantalariak harro plantak keinuz) gainetik beiratzten zaitu beti / Nineu! Nineu pa!...

(14) gure gizonak! eta: / gero hainbeste gauza ikusi ta entzun eta gogoetatu ta: hasi da (soinu bat) pi / hizketan / gauzak kontatzen kontatzen! a ! hanbat gauza dakiela! noski gero ta gehiago daki eta:: / ez dakiena ere kontatu egiten du! zuheitz baten azpian hortxe herriko enparantzan haritzaren azpian exerri eta ua:!! hasten da! herritarrak hurbiltzen zaizkio eta egunero badauka gauza esateko ta hainbat gauza eder eta / a holako / hitzlari haundia bilakatu da nun eman baitiogu guk izena Ahoandi! ezi-zena [...] erabaki baitzuen egun batean / m / bere burua aurkeztuko zuela / alkate izateko / ba:! egin zuen lagunaren artean / aurkeztu bere burua / eta bambambam! eta alkate!...

(15) bigarrena / ka katuduna / hura:: bankulari bilakatu da / bueno! ez dakit nik katuak bezela holako añañañ (muturrean keinu bereziak egiten ditu) (XX) ba badauka bi bigu bigote / hemen eztago e? (ahopeka dabil) (XXX) bigote bigote orduan bigote lodi lodia hola / ta beti / hor tik bat bezela dauka / m (XX) busti busti busti eta ile bakotxa kontatu:: egiten balu bezela! bueno / hau / bankularia / Betibil deitzen dugu / Betibil / ma! bil! ta bil! ta bil! ...

Baliabide estetiko-poetikoan sartu ditugun onomatopeien, musikaren eta soinuen erabilerari dagokionez, balio kohesiboa dute aurretik aipatutako edo atzetik etorriko den elementu bati erreferentzia egiten dieten heinean: *igitaia* > *rist rast rist rast* (2); *regla* > *zirin zaran* (4); *makilakin* > *tunta tunta*; *mailuakin* > *tintintin tintintintin* (17),... beti agertzen dira onomatopeia hori sortzen duen objektuari lotuta. Bestetik, aurrekariaren errepikapena sahiesteaz gain elementu hauek narrazioari erritmoa ematen diote eta estetika literarioz janzten:

(16) harri zabal bat / eta harri zabal honi makilakin / (panderoaz kantatuz) tunta tunta (panderoa jotzen hasiko) jo jo eta jo! jo eta jo!...

(17) burni hori / suan / suan eman eta gorri gorria eder ederra zaukala / ingudi gainean / mailuakin (kantatuz) tintintin tintintintin (panderoa joko) tintintin tintintin e::! ikusten dut zuen aurpegietan / errementariak daudela / zuen tartean / (panderoa jotzeari hemen utziko) bo enfin! badakizue zergaitik egiten duen mailuak e e: / ingudiaren puntan tintintintin hori? ba zuek / jakingo duzue! m:: bakarrik da: / mailuak tintintin egiterakoan / badauzka segu:ndu batzu / bi gogoeta egiteko / jakiteko nola jo behar duen burnia / gogoetak egiteko / eta burniak memento horretan / (arnasa hartuko du berak ere) arnasa pittin bat hartu ta ttum! berriro etortzen zaio / erortzen zaio / mailua eta / (gogor abestuz) dun da din! eta dandandandindindindindindandandindindi / eta horrela lan ta lan ari zela gure gizona...

(18) baiñan badakizu / beti hirukote batean badago / hirugarren ba / hirugarrena / nahiko (burua seinalatuz) buebue! edo: hemendik edo:: hankak / kasu honetan da / hankak ez dutela: / aski laster e:rematen gizona / beste biek jarraitze dute korrika lasterka hirugarrena (pertsonea larri uluka) e e e itxoiñ itxaron itxaro ai / adixkide / itxaron itxaron itxaron! itxaron / besteak

(azkar doazela adieraziz) bifufufufufufu / hantxe nunbait izkuttuan jarri dia...

Interjekzioak bat-bateko inpresioak adierazteko erabiltzen dira. Ahozko hizkuntzan hain ohikoak diren hizkuntza-elementu hauek alboragarritzat hartu izan dira, eta hainbat autorek esanahi gabetzat hartu eta “eskoria” edo “parasito” hitzekin izendatu dituzte. Horrek garbi adierazten du ahozkoan agertzen diren zenbait elementuk oraindik ez dutela estatus linguistiko garbirik edo zabalik lortu, nahiz eta beren egiteko diskurtsiboa aspalditik erakusten eta aztertzen den (Brès, 1996; Laforest, 1996; Sacks, 2000). Elementu horien izaera eta funtzioa askotarikoa izateaz gain, ezinbesteko elementuak dira gaur egun ahozko hizkuntzaren ikerketaren arloan zabal erakusten ari den bezala (Blanche-Benveniste, 1997; Luzzati, 1998).

Gure ustez, interjekzioak esanahia duten hizkuntza-elementuak dira, intenzionalitate batekin sartzen direlako eta diskurtsoan betetzen duten zereginetik datorkielako esanahia. Horrela, ahozko narrazioan ere, itxuraz hondakinak diruditen elementu horiek esangura hartzen dutela ikusten dugu enuntziazioaren ikuspegitik eta ez dira ulertzen ez bada aurrekari batekin harremanetan: *harrizko aizkora batekin! au:!* (2), *haritzaren azpian exeri eta ua:!* (14) edo narratzaileen keinuei lotuta: *ho:lako itxura bat daukana / (keinuz eta onomatopeiez irudikatuko du) ui pin tan!* (2). Asmo zehatz baten arabera sartzen diren elementuak dira, diskurtsoan kate isotopikoen parte gisa integratzen direnak. Askotan beren aztarna linguistikoa testuan uzten duten diskurtso-ekintzak edo ez berbazko-ekintzak dira:

(19) ta ( )! a a / badakizue / guk gizonok mutilok piska bat edan eta / gure indarrak hortxe sentitzen ditugu: / berrituak bezela! e indar indartuak berrindartuak (indartsu plantak eginez) da ta ña ta! ...

Atal honekin bukatzeko, errepara diezaiogun hainbat adberbioren erabilerrari. Leku-adberbio hauek sarritan deiktikoki erabiltzen dira espazioan dagoen zerbait seinalatzeko, baina ahozko narrazioetan badago multzo bat balore ze-

haztugabearekin erabiltzen dena sententzia edo aforismo tankerako enuntziatuetan: *hortxe kanpoan* (10), *hortxe herriko enparantzán* (14), *hantxe nunbait izkutuan* (18), *hortxe / gure herrira heltzean: / mendi tontor horren gainean* (20), *hantxe nunbait landa batean* (21), *iguzkia poliki poliki hantxe altxatzen* (22), eta abar:

(20) jarraitu zuten bidea hiru gizonek eta / holako batez [...] / orduan / *hortxe / gure herrira heltzean: / mendi tontor horren gainean ikusi zuten / ikusi zituzten bi gizon...*

(21) eta morroi horrekin lanean jinjinjinjin! *hantxe nunbait landa batean...*

(22) bota ta bota kukurruku ta guziak zerura! eta ikusi ere bai *iguzkia poliki poliki hantxe altxatzen...*

Unitate linguistiko horiek beti agertzen dira korrespondentzian kotestuan dagoen beste batekin, zenbaitetan hura hobeto mugatzeko eta zehaztasun efektua sortzeko, eta hortik datorkie hartzen duten balore anaforikoa. Hala eta guztiz ere, zenbaitetan unitate linguistiko batzuek deiktikoki seinalatzen dituzte gorputzaren keinu edo adierazpenak, elementu diskurtsibo edo jarduera garatzen ari den kontestuko errealitate ez linguistiko bati egiten diotelarik erreferentzia. Ondorioz, konta-saioek testu-barneko erreferentziaziorako erabiltzen diren elementuen antzeko balio anaforikoa hartzen dute (Fillietaz, 2002), hau da, kotestuaren barruan aurrekari batekin lotuta interpretatzen diren erakusle eta aditzondoan antzekoa, esate baterako, (23) adibidean *hementxe* narratzaileak egiten duen keinuari lotuta doanean. Horretaz gain, badaude beste erakusle batzuk beste testuinguru batean deiktiko lirakeenak, baina hemen elkarrizketaren testuinguruan erabiltzen direnak eta testuinguruan fisikoki esistitzen ez den arren ipuinaren testuinguruan esistitzen den zerbait irudikatzeko edo erabiltzen direnak: *hau, honekin, hori, honek...* (24) adibidean, esate baterako, elkarrizketa bat da eta narratzaileak *honekin egin dezaket* esaten duenean forma horrekin adierazten duena da narratzailea katua irudikatzen ari dela, aurrean izango balu bezala. Beste horrenbeste gertatzen da gainontzeko adibideetan ere:

(23) hiru lagun hoiek / igitaia zaukana / katua zaukana / eta oilarra (sorbalda seinalatuz) hementxe / eta oilarrarekin nekazari hauek zer egite ute ba? ...

(24) katua besoetan zaukan hau / poliki poliki hurbildu ta: / esan tzion (elkarrizketa, katua duenak oso lasai, bestea larri) begira! nik / honekin egin dezaket gauza guzia...

(25) lagun batek e / hau tresna hau ikusi ta: (elkarrizketa) hau zer da? ba / mozteko / epaiteko / a bai? e.: probatu dezaket?...

(26) guk beti betitik hori egin dugu / gure aita aitonek eta guziek / lurra jo ta iguzkia altxa! / nik badaukat hau / ikusi? ze da hori? hau da oilarra! eta honek badauka kantatzen / duen memento-tik / poderea / indarra / iguzkia altxarazteko / (ez sinistuairena eginez) o:ha / ba:i! txori horrek...

2.2. Mekanismo kohesiboen dimentsio interakzionala

Maila interakzionalak ez du esan nahi interlokuzioa egon behar denik, maila honetan mintzakideen artean sortzen den eraginaren sarea aztertu nahi da, elkarreragina bideratzen duen dimentsioa da eta. Dimentsio horrek azpiegitura mailatik hasi eta testuaren maila guztiak biltzen ditu, hau da, kate isotopikoak osatuz zentzuaren efektua sortzeko erabiltzen diren baliabide guztiak, estetiko-poetikoak barne, eta hor kokatuko dugu, hain zuzen, kohesioaren azterketa.

Interakzioaren dimentsioan kokatuta beraz, atal honetan kohesio-mekanismoak ikuspegi enuntziatibo batetik interpretatzeko ahalegina egingo dugu. Zentzu horretan, kohesio-mekanismoetan enuntziatioak uzten dituen aztarna linguistikoak atzemango ditugu horien bitartez narratzailearen komunikazio-asmok ulertu nahian, entzuleen arreta lortze aldera abian jartzen dituen baliabideak, haien emozioetan eragiteko erabiltzen dituenak, narrazioan inplikaturik dauden diskurtsoko objektuak eta pertsonaiak memorian ezartzeko erabiltzen dituen estrategiak, diskurtsu-objektuak nola aktualizatzen di-

tuen, nola uzten dituen eta errekueratzen dituen berriz..., alegia, entzuleak bereganatzeko baliatzen dituen estrategiak. Hori guztia, jakina, kontestuaren errepresentazioari lotuta eta bere mintza-jardueraren helburu den mundua sortzera bideratua, baliabide guztiak narrazioaren eta sormen literarioaren menpe jarriak, hau da, jarduera narratiboaren zerbitzura. Zeregin horretarako erabiltzen dituen unitate linguistikoak, baita txikien eta hutsalenak ere, beraz, efekturen bat sortzera bideratuta egongo dira, eta alde horretatik esanahia hartuko dute diskurtsoan.

Lehen esan dugun bezala anafora pronominalak ez dira oso ugariak, baina bai, ordea, errepikapen mota ezberdinak eta ordezkatzeko lexikalak, hau da, izen bat oinarri dutenak. Anafora mota hauek oso zeregin garrantzitsua dute kohesioaren eraikuntzan, eta sarritan intenzionalak dira; narratzaileak apropos erabiltzen ditu espresibitatez betetako enuntziatuen bitartez ikuspegi jakin bat agerian uzteko; entzuleengan efektu jakin bat eragitera eta bere enuntziatuzioarekin esanahiak sortzera bideratuta daude.

Errepikapenak maiz erabiltzen dira, baina erabilera hori ez da mugatzen izenak edo izen-sintagmak errepikatuzera, aditz-sintagmei ere eragiten die: *bizi ginen* (27), *pasatzeakoan* (2), *harrapatu* (28)...

(27) oso ederki bizi ginen zorion zorionsu / pake pakean / egun hortaraino / jo ai zorionsu! harro harro bizi ginela / burua gora! hantxe / zeruan / je! izadia natura gure inguruan / babesle: / lagun / eta: oinak / ama lurraren gainean finkatuak / oso zorionsu ta harro bizi ginen gu / egun hortaraino / egun hortan / sartu ziren / gure herrrian / hiru gizon...

(28) harrapatu ote duzu? harrapatu? ze? harrapatu: ba:: arratoia! arratoia! arratoia!...

(27) adibidean *bizi ginen* aditz-formaren erabilera halako joko poetikoa inplikatzeko du; narratzailea aditz horretaz eta errepikapenaz baliatzen da igarotako garai bat gogora ekartzeko eta garai hori ipuinean gertatuko denarekin

kontrastean jartzeko; aditz-forma horiekin batera beste hitz edo adierazpen batzuk ere agertzen dira, esate baterako, *pake pakean*, *harro harro*, balio dutenak antzinako garai haiek eta garai haietako baloreak gehiago nabarmentzeko. Narratzaileak, horrela, esanahi jakin bat ematen dio bere enuntziatuari. (2) adibidean, objektu bat (*gari landa*) zehazteaz gain harekin beste bat harremanetan jartzeko (*igitaia*), errepikapenak entzuleen arreta fokalizatzeko balio du eta erritmoa eta tentsioa ezartzen dio narrazioari. (28) adibidean aditzaren errepikapenak zenbait ahotsen parte hartzea inplikatzan du eta horrek errealismoa eta bizitasuna ematen dio narrazioari. Narratzailea, horrela, narrazio-mundua eraikitzen doa entzuleen buruetan irudiak sorrarazi ahala. Atzera egin eta (2) adibidean jartzen badugu arreta, *aizkora! harrizko aizkora / harrizko aizkora batekin!* adierazpideak tresna horren izaera primitibo eta zaharkitua nabarmentzen du *igitaia*rekin kontrastean, hau da, gertaeren bilakaeran eragin zuzena izango duen objektuarekin; (4) adibideari dagokionez *bere arbela / bere arbel txikiya* adierazpidean adjektiboaren erabilera ipuinaren protagonisten eta entzuleen tamainarekin lotutako irudi bat proiektatzen du, alegia, umeen txikitasantarekin lotutakoa (Kortazar 2007, 542).

Joko poetikoa eragiten duten elementu horiek guztiak, lehen esan dugun bezala, ez dira errepikapen hutsak edo esanahirik gabeko unitateak. Zenbait kasutan kutsu ironiko handia dute: *Nineu! Nineu pa!* (13), *Betibil / ma! bil! ta bil! ta bil!* (15), *da ta ña ta!* (19), e.a., eta jarrera enuntziatiboa agerian jartzen duten neurrian modalizaziotik gertu ere badaude.

Blanche-Benvenistek (2000) erakusten duen moduan, ahozko hizkuntzaren ezaugarri berezkoa den errepikapena idatzizko literaturan erabili izan da. Autorearen esanetan efektu-estiloak bilatu izan dituzte idazleek ahozko hizkuntzaren formetara hurbiltze aldera. Errepikapenaz gain metaketa paradigmaticoa, hitzen bilaketa eta sintagmen ardatzean joan-etorriak egitea, zailantza egitea eta ahozkoaren antzeko fenomenoak ere erabili izan direla gaineratzen du. Ahozko jendaurreko narrazioak ere ahozko solasa oro har ezaugarritzen duten fenomenoaren erabilera berezi eta jakina egiten duela ikusi

dugu kohesioaren kasuan. Kontalari hauengan baieztza dezakegu errepikapenak ez direla inola ere akats edo pobrezia literarioaren iturri. Alderantziz, behar komunikatibo eta estetikoerantz dieten sormen-lan konplexuaren langai eta emaitza dira.

Gure genitiboarekin lagunduta doazen errepikapenen kasuetan, (1, 2, 5, 9) adibidetan ikusi ditugunak kasu, maiz erabiltzen du narratzaileak pertsonaiei edo istorioa gertatzen ari den lekuari erreferentzia egiteko: *gure herria, gure gizona, gu:re igitaiduna, gure nausia, gure morroia, gure andrea, gure Ahoandi, gure Maiena, gure gidaria, gure lagunak...* Baliabide horrek indar narratiboa ematen dio kontaketaari. Alde batetik, leku bat ekartzen du gogora, leku komuna narratzailea eta entzulearentzat; bestalde, pertsonaiak entzuleengana hurbiltzen ditu azken hauen konplizitatea bilatzeko eta narrazioan partaide egiteko. Beste era batera esanda, narratzaileak entzuleen inplikazioa bilatzen du, ikuspuntu narratiboa aldatuta, garatzen ari den istorioaren partaide bilakatzeko entzulea.

Ordezkatze lexikalei dagokionez, anafora kontzeptualen erabileraren helburua (*oilarduna, oilar saltzailea, gure igitaiduna, igitaia zaukana*) kohesio formen aldaera ekartzera ez ezik entzuleen memoria sustatzera eta pertsonaiak eta bestelako diskurtso-objektuak elkarren artean bereiztera bideratuta ere badaude. Anafora hauek elementu desberdintzaile bat sartzen dute; dena dela, hizkuntza-forma berdina erabil daiteke aurrekari ezberdinei erreferentzia egiteko, esate baterako, ipuinetako objektu edo tresna magikoak eskuz aldatzen direnean (29) adibideetan *igitaia* hasieran pertsonaia baten eskuetan dago eta pertsonaia hori *igitaiduna* da, (30) adibidean, *igitaia* eskuz aldatu da eta jabe berria ere *igitaia dauka(te)nak* bihurtzen da:

(29) sartu ziren gure herrian / hiru gizon > gizon horietariko batek bazeukan eskuan igitai bat > gure gizona > gure gizona > gure igitaiduna

(30) ikusi zuten hortxe gizon bat > zuk ja! > nekazaria > igitaia daukatenak / igitaia zaukan gizon honek

Gorago esan dugun bezala, erlatiboek balore anaforikoa dute kotestuan dagoen aurrekari baten arabera interpretatu behar direlako; (29, 30) adibideetan erlatiboak (*gure igitaiduna, igitaia daukatenak, igitaia zaukan gizon honek*) bere testuingurutik ateraz gero ematen digun informazio bakarra da igitaia gizon baten eskuetan dagoela, baina ez zein gizonen eskuetan, ez dago jakiterik jatorrizko jabea den (saltzailea –hiru protagonista nagusietako bat–) edo jabe berria (eroslea –narrazioan zehar agertzen den beste pertsonaietako bat–), horretarako ipuinaren hariari jarraitu behar diogu, maila narratibora jo behar dugu, ez baita nahikoa gramatikak ematen digun informazioa. Gauzak horrela eta kontuan hartuta erlatiboazko berrartze hori narrazioaren une aurreratu batean agertzen dela, eta agerpena istorioan beste diskurtsoko objektu batek (kasu honetan pertsonaia berri bat) parte hartu ondoren gertatu dela, gure buruari galdetzen diogu erlatiboaren erabilera ipuinaren egiturarekin lotuta izango ote den eta entzuleen memorian era indartsuagoan eragiteko erabiltzen den, hau da, narratzailea oraingoan erosleari buruz ari dela azpimarratzeko erabiltzen den. Interpretazio honen aldekoa izan liteke pluraleko lehehengo pertsonako genitiboaren erabilera (*gure gizona*) eta baita interjekzioen erabilera ere, esate baterako (10) adibidean: *igitaia daukatenak / o! / igitaia zaukan gizon honek*, “o!” interjekzioak, osatu gabeko syntaxian edo parataxi gisa horrelako zerbait izango luke baliokide: “eta igitaia duena / zer gertatu da igitaia duenarekin?”. Nolanahi ere, ukaezina da, sortzen dituen harreman gramatikalen haratago, diskurtsu-objektua aktualizatu eta fokalizatzeke estrategia narratibo gisa erabiltzen dela.

Konta-saioan zehar berrartzeak gertatzen dira, pertsonaia nahiz objektuenak, eta oraintxe aipatutakoak baliabide batzuk dira berrartze horiek modu eraginkorrean egiteko.

Erabiltzen diren kontzeptualizazio motak direla eta, interakzioaren ikuspegitik narratibotasun handia dute balore argumentatiboa duen ebaluazio bat sartzen dutelako eta istorioaren garapenaren orientazioa iradokitzen dutelako, adibidez, narratzaileak pertsonaia baten ahotsaz baliatuta oilarrari *txori* deitzen dionean (9 adibidea) eta izendapen horren jarraian barrea egiten duenean,

nolabait iradokitzen zaiguna da oilar horrek bere benetako boterea frogatu beharko duela, ez dela txori ziztrin bat.

(5) adibidean *haritza* hiponimoaren erabilerak irudikatze-estrategia bezala funtzionatzen du entzuleen buruetan leku edo espazio narratiboaren irudia eraikitzen laguntzen duelako: *...zuhaitz baten azpian / hortxe herriko enparantzian / haritzaren azpian...*

Ikuspegi linguistikotik izen bereziak denominatiboak dira, baina narrazioen kasuetan balore konnotatibo handia dute pertsonaien karakterizazioa garraiatzen dutelako, sarritan ezaugarri psikologikoetan oinarrituta, eta horrenbestez haien portaerari eta gertaerei buruzko informazioa iradokiz (*Don Serio* (4)). Horren eragina narrazio osoan proiektatzen da:

(31) behin bazan gaztelu baten dorrerik altuenean hantxe bizi zan mutiko bat bere izena zan Amilotx / Amilotxek beti buruan ibiltzen zuen kapela urdin bat... / Amilotxek negar egin zuen...

Goiko (31) adibidean pertsonaiari *Amilotx* izena ematean hizkuntzaren dimentsio interaktibo eta sozialak jartzen dira jokoan. Interakzioa zentzuaren efektu gisa ulertzen badugu, *Amilotx* izendapenak, txori baten izena alegia, irudipenezko ipuinari lotuta dago, eta nolabait, ipuinaren amaieran gertatuko dena iradokitzen du, izen horrek benetan ezkututzen duena, hau da, pertsonaiaren izaera magikoa iradokitzen du baina agerian jarri gabe. Pertsonaien izen bereziek duten funtzio karakterizatzailea entzuleen buruetan irudi jakin batzuk sortzera bideratuta dago eta entzuleek istorioan gertatuko denari buruzko hipotesiak egin ditzakete izen horiek entzunda. Hori guztia, jakina, narratibotasuna lantze aldera. Zenbait kasutan pertzepzio-estrategia bat da, pertsonaien izaeran eta portaeran aldaketa edo transformazio bat nabarmentzeko intentzioa duena, kasu hauetan, gainera, narratzaileak ipuin bat bukatutzat eman eta beste batekin has daiteke, adibidez, maila diegetikoan *gizon* dena extradiegetikoan *Ahohandi* izan daiteke ((14) adibidea). Maila diegetikoan aurkezten diren pertsonaiak izanik, hona hauen aurrekari gisa lehendabiziko izendapenaren agerpenaren adibidea:

(32) hiru gizon / herriz herri ibili zien gizon hauek / gizon horietariko batek bazeukan eskuan igitai bat / igitai / em:?! besteak bazeukan bere besoetan katu bat / eta hirugarrenak / sorbalda gainean / hemen / oilar bat...

Lehenengo kontakizuneko hiru gizon horiek, kontakizuna amaitu eta gero maila extradiegetikoan garapena jasaten dute eta izendapen berriak jasoko dituzte (*Betibil*, *Atzapar* eta *Nineu*; edo *igitaiduna* > *Atzapar* > *promotore*). Pertsonaia bakoitzaren garapenak beste kontakizun bat ahalbidetuko du konta-saioan, “aitzakia” edo hari narratibo gisa. Horrek konplexutasun narratibo dakar. Hélias (1990) autoreak aipatzen du Britainiako kontalari tradizionalak entzuleen arreta, nahi edo jarreraren arabera saioa luzatu edo moztu egiten zutela kontakizunetako pertsonaia berrien aitzakian beste kontakizun gehiago egiteko edo alderantziz, mozteko. Beraz, badirudi testuaren azpiegituraren eta kohesioaren elementuen arteko artikulazioa estua dela interakzio-egoera hauetan.

Onomatopeien kasuan, beren erabilerak adierazkortasuna ematen dio narratioari. Elementu ikoniko hauek eduki subjektiboa garraiatzen dute eta irudikatze- eta pertzeptzio-estrategia gisa funtzionatzen dute, entzuleen irudimenera jotzen baitute:

(33) gure gizon oilardunaren oilarra kukurrukuka ta kikirrikika hortxe! eta kanporatu zien ou:!! nekazariak / eta ikusi zuten bou:!! bota ta bota kukurruku ta guztiak zerura!...

(34) *Kontalaria*: (...) azaldu zan txori bat / txori txiki txiki bat / saltoka! ttan ttan! saltoka ttan! saltoka ttan! ta papoa! kolore gorria! hantxe zijoan ttan ttan! gorri gorri / ttan ttan! gorri gorri / bere izena badakizue zein dan noski!

Entzuleak: XXX

.....ez

.....bai

Kontalaria: .....ez? ttanttangorria! Ezagutzen dezute?

ttanttangorria?

Entzuleak: bai::::::i!

Kontalaria: mutikoak ttanttangorria ikusi / sa:rea hartu eta sarea egin zuen d:ia::t! jaurti!

Onomatopeien balore ikoniko hori garbi ikusten da (34) adibidean, non onomatopeia aurrekari batekin korrespondentzian dagoen (*txori bat*), baina gainera, badu balore kataforikoa ere, txorien saltotxoak (*ttan-ttan*) imitatuz diskurso-objektu berria iradokitzen baitu, asmakizun bat balitz bezala aurkeztuta. Izan ere, asmakizun erako antzeko estrategiak ohikoak dira ahozko narrazioetan (Hélias, 1990; Larringan, 1992; Kaltzakorta 1989). Onomatopeia hori, gainera, narratzaileak eskuekin egiten duen keinuekin lagunduta doa, hatz erakuslearekin eta hatz luzearekin imitatzen baitu txoriaren ibilera. Bestalde, onomatopeia osatzen duten fonema horiek txoriaren izenean ere agertzen dira (*ttan ttan!* > *ttanttangorri*) eta joko poetiko tankerako horrek balio estetiko-literarioa ematen dio narrazioari eta haren dimentsio interaktiboa eraikitzen laguntzen du.

Onomatopeiak, beste hainbat elementu bezala, keinu ikonikoak dira, diskurso-egintzak ez diren arren testuan hizkuntza-aztarna uzten dutenak eta irudiak burura ekartzeko estrategia bezala balio dutenak.

Mundu narratiboa poetikoki iradokitzen duten beste elementu batzuk ere baditugu, esate baterako enuntziazioan esanahiak sorrarazten dituzten interjekzioak eta bestelako elementuak edo fonema multzoak (*au* (2), *oh* (2), *ua* (14), *ma* (35),...) edo abestiak (*maitiak galdegin zautan...*):

(35) garai hortan izan zen ere hiru andrek izan tzutela / nahiko / bizi hortan / gure herriko bizian parte handia hartu zutela / lau / hiru andre / hiru ma ziren / hm! (abestuz) *maitiak galdegin zautan premu nintzanez / maitiak galdegin zautan premu nintzanez / premu premu nintzela bainan etxerik ez etxerik ez / maitiak galdegin zautan / polita nintzanez / maitiak galdegin zautan polita nintzanez / polit polita nintzela bainan / hum! larrua beltz larrua beltz / bo! ma / ma / hiru (panderoari kolpea) ma ma horietarik bat zen Maiena!*

Maiena / igande goiza zen [...] (kriskitin) hori! Maialeren gauza /
 en fin! bigarren ma izan da: / au e Margaita! / [...] hirugarren ma
 / Maialen da! ni nire amona / amona Maialen! bueno hor piska
 bat emango o sartuko naiz nire intimita / hau da nire bizian! in-
 timitatea ezta! intimitatea! bakarrik nere amona Maialen nere ai-
 ttona e / Manuren ze a emaztea da! Manu / eskulangilea delako
 / Manu hargiña da! eta: [...] hori zen hirugarren ma! ...

Gorago jarri dugun adibidean *ttan-ttan* adierazpideak txoriaren irudia irado-
 kitzen duen bezala, hemen *ma* silabak, *ama*, *emakume*, *maitia* bezalako hitzetan
 ere badagoena, modu poetikoan iradokitzen digu aurkeztuko dituen hiru ema-
 kumezkoen agerpena, eta narrazioaren aldetik pertsonaia berri diren hiru andre
 horien izen bereziak ere *ma* silabaz osatuko dira: *Maiena*, *Maialen*, *Margarita*.

Makilargi kontu saio honetan bertan, aipatzen diren lekuekin lotuta zein
 testuinguruko espazioarekin lotuta dauden leku-adberbio ugari agertzen dira,
 sarritan, balore zehaztugabearekin; adberbio horien erabilerak indar narrati-
 boa ematen dio kontakizunari eta irudikapen-estrategia bezala funtzionatzen
 dute. Lehen esan dugun bezala, funtzionamendu anaforikoa duten adber-
 bioak dira kontestua kotestuan integratzen dutelako (ikus gorago 20, 21, 22,
 23, 24, 25, 26 adibideak ere); kate isotopikoak, beraz, kontestuko eta kotes-
 tuko elementuak biltzen ditu:

(36) gure gizonak badaki / itsas sakon sakonean daudela / m::
 / aingurak / badakizu? itsasuntziek galdutako: burnizko hoiek
 / hortxe daude / [...] / hortxe daude: / [...] ta gu hortxe tartean
 gizonak bobo! [...] / gizakiaren artean / hortxe nunbait / ...

(37) konturatu naiz azkenean / tunela / hantxe berekaldean
 hantxe tunelaren erditik txio:u lau pista / ...

Era berean, erakusleen eta haien forma eratorrien erabilerak: *honekin*, *ho-
 rrela* (38 adibidea), ez dute adierazten aurrekari batekiko erreferentzia soilik,
 irudikapen-estrategiatzat ere erabiltzen baita, eszenatokien aldaketa adieraz-
 teko, edo pertsonaien arteko elkarrizketak txertatzeko:

(38) gizon bat / aizkora batekin [...] zuk ja! harrizko aizkora horrekin ez duzu gauza handik egingo / baina honekin (> igitaia) bai posible da lana egitea / [...] gure gizona: (igitaiaren mugimendua egingo du) rist rast rist rast / horrela egiten du / igitaiak / eta horrela egin du...

Badaude maila extradiegetikoan dauden elementuak berrartzen dituzten erakusleak ere, ondoren maila diegetikoan integratzen direnak (*igitaia* > *horrekin*). Igitaiari dagokionez, esate baterako, lehen aldiz maila diegetikoan agertzen da (*gizon horietariko batek bazeukan eskuan igitai bat* (2)), lehendabiziko ipuinean.

Gatozen orain une batez atalean ikusi ditugun adberbioen erabilerara (*hantxe kanpoan, hortxe herriko enparantzán, hantxe nunbait izkutuan...*), enuntziatu horiek ipuinen narratibotasuna sortzen laguntzen dute; Garcia et alii-n (argitaratzeko) esaten genuen bezala, aforismo edo sententzia balorea duten enuntziatuak dira eta horrelakoetan narratzaileak lokutore ezezagun baten ahotsaren bitartez hitz egiten du.

Polifonia-jokoek, (40, 41) adibideak kasu, adierazkortasuna ematen diote narrazioari eta errealismoa ematen diote istorioan kontaktzen diren gertaerei, narratiboago bihurtzen dute istorioa:

(39) aha! harro harro / a::: a! honek denak! denak! katu ta ba: xagu a arratoi guztiak denak hil / hil dizkizu! a bai? eta / salduko ze / zeniguke hau?...

Amaitzeko ahozko mintza-jarduera hauetan agertzen diren beste bi fenomeno aipatu nahi genituzke, labur bada ere. Batetik, narratzaileek, egokien deritzenean, testuaren kohesioan ardatz diren elementuei buruz galde diezaiekete entzuleei, interlokuzioaren bidez nolabaiteko diskurtsoaren ko-erakuntza esplizitua eginez. (35) adibidean ikus daitekeen bezala, narratzaileak asmakizun poetiko gisa aurkeztu duen txoriaren izena asmatzea eskatzen die edo hobe esan, lehenengo galdetzen die ea asmatu duten zein txori izango den kontakizunean agertuko dena. Beste adibide bat honako hau dugu:

(40) *Kontalaria*: eta gure: lagunak / kamioian sartu eta rau! abiatu da / berriro kamioi / m / e: / (kriskitin; ahaztu zaiorenarena eginez) kolorea?

Entzuleak: gorri ta beltza

Kontalaria: a hori da! gorri ta beltza / gorri ta beltza / detaile hoiek dira zue ba gure irudia ere piska martxan emateko / ahaz / eta badaukat holako (kriskitin) / beti ( ) / ka: / kamioi gorri ta beltza / berriz abiatu da bum!...

Ikusten den bezala, kontalariak lehenik kamioaren koloreak ahaztu baliatzaizkio bezala jokutzen du, eta gero, zirikatzeo entzuleei esaten die irudimena laguntzearren galdetu duela. Interakzioa indartzeko interlokuziozko mekanismoa da.

Bestetik, aipatu nahi genuke ahozko hizkuntzaren izaerari berari lotuta lapsuak (edo sasi-lapsusak) gertatzen direla konta-saioretan, hau da, gerta daiteke transkribatutako testuetan konturatzea sintaxiaren aldetik perpausak osatu gabe daudela edo oso bereziak direla (adibideei begiratu besterik ez dago), hutsen bat dagoela pertsonaia bat aipatu beharrean beste bat aipatu delako, edo aditz forma singularren eta pluralen arteko erabilera nahastuak eta komunztadura nahasketak (*igitaia daukatenak / o! / igitaia zaukan gizon honek (10)*), e.a. Ahozko hizkuntzan sintaxia ez da idatzian bezain sistematikoa eta era honetako lapsusak aurkitzea arruntagoa da idatzian baino. Arrazoa agerikoa da: idatzian berrirakurketak eta zuzenketak egiteko astia dago, eta ahozkoan berriz, aurrera egitea baino ez dago hutsa konpontzeko. Gainera, genero honi dagokionez, aurkitu ditugun lapsusek ez dute inola ere eragozten ulermena eta istorioaren jarraipena. Batetik, ahozkoan ez dago segmentalki agertzen den elementu linguistikoko hori bakarrik kohesio-mekanismo gisa, keinuek, tonok, eta abarrek laguntzen dute, eta beraz, izenez nahastu arren kontakizunean bertan badaude beste mintzairazko nahiz ez mintzairazko zeinu edo mekanismoak ulermena ahalbidetzen dutenak. Bestetik, narratzaileek ez dute sekula atzera egiten haiek konpontzeko, arian-arian konpontzen dituzte, narrazioak aurrera joan ahala,

zenbaitetan istorioaren beste une batean berriz ere izendapen egokiak erabilia, beste batzuetan, (10) adibidean bezala, interjekzio bat baliatuta birformulazio egokira igarotzeko. Horrela narratibotasunari heltzen dio denbora guztian.

Fenomeno horiek azaltzeko leihokatzearen teoria proposatu zuten Luzzati & Mir-Samii, (1996) eta Luzzatik (2004). Autore horiek gogorarazten dituzten bezala, ahozko hizkuntzan komunztadurak esate baterako, pentsamenduaren bitartez eta enuntziazio-egoerako baldintzatzaileen arabera egiten dira, eta ez sintaxiaren bitartez. Fenomeno hori azaltzeko leihokatze sintaktikoaren teoria proposatzen dute eta horren arabera modu ezberdinetan erai-kita dauden leihoak aurkituko genituzke transkribatutako ahozko testu batean; teoria horren ikuspegitik enuntziazioaren kudeaketa kognitiboa oso gorabeheratsua da; jokoan jartzen du lokutorearen kompetentzia, baina kompetentzia hori era berean haren hizkuntza-gaitasunaren mende dago eta haren enuntziazioarekin lotuta. Horrek eskatzen du koherentzia sintaktikoa etengabe eta arian-arian sortzen joatea. Nolanahi ere koherentzia sintaktikoaren gabezia edo berezitasun hori ez da inola ere oztopo koherentzia pragmatikoarentzat, ez du entzuleen ulermena edo kontakizunaren ulermena oztopatzen. Bukatzeko, esan dezagun, giza jarduera hau, praktika sozio-kulturala den heinean, artearen arloari lotuta dagoela eta ez hainbeste zientifikotasunari, hau da, ez du eta ez du behar beste genero formal batzuek eskatzen duten zehaztasun eta zuzentasun maila edo mota bera (hitzaldiak, testu teknikoak, epaiketak, e.a.).

2.3. Elementu kohesiboen dimentsio soziala

Dagoeneko esan dugun bezala, ikuspegi sozio-diskursibotik ahozko narrazioak testu-ekoizpen kokatuak dira, beren barnean biltzen dituztenak maila linguistikoa, maila testuala edo enuntziatiboa eta maila soziala edo egoerazkoa.

Ikuspegi sozialetik mintza-jarduera gertatzen ari den testuinguruari lotutako ikuspegiak integratzen ditu ahozko narrazioak eta alde horretatik, komunikazio-helburuekin bat datorren testu-molde jakin bat adoptatzera edo hartzera eta ondoren egokitzea behartuta dago narrazzailea. Saio narratiboetan na-

rratzaileak ez du soilik ipuin edo istorio bat kontatzen; saio osoa hartu behar du kontuan, entzuleen aurrean aurkezten den momentutik saioa guztiz bukatu arte, betiere entzuleak kontuan hartuta. Saio hori kudeatzeko erabiliko dituen hizkuntza-baliabide guztiak zein hizkuntzazkoak ez direnak entzuleriaren igurikimenak sortzera bideratuta daude. Bere programa diskurtsiboa aurrera eramateko orduan narratzaileak testuinguruaren irudikapen bat du, eta mintza-jarduera irudikapen horren arabera izango da eta hura gauzatzeko testuak edo diskurtsoak baliatuko ditu, kultura eta gizarte horretan identifikagarriak diren testuak eta historian zehar gizarte horren ezagutzak transmititzeko erabili izan direnak: “Langage verbal constitué de signes [...]. Signes organisés en *textes ou discours* qui codifient et conservent les connaissances de l’espèce au-delà des cycles de vie des individus;...” (Bronckart, 2005), alde horretatik, beraz, testu bakoitza “kokatutako hizkuntza-egintza baten gauzatzeko semiotikotzat har daiteke” (Bronckart, 2001).

Hasieran esan bezala, ahozko narratzaileen saioak beren heterogeneitate enuntziatiboa dute ezaugarri nagusitzat. Ikuspegi horretatik, nabarmentzekoa da saio narratiboetako erreferentzia-munduak aktibatzen dituzten elementuen balore soziala. Esate baterako, *Fatima* bezalako izen bereziaren erabilera, gure erkidegoan ez ohikoa den emakumezkoen izena eta aldatzen ari den gizarte batera eramaten gaituena, edo *Don Serio* izena, edo *egurrezko erregela bat* adierazpidea, eskola-esperientzia jakin batera hurbiltzen gaituena, irakasleen zorroztasunarekin eta zigor fisikoarekin lotuta dagoena.

(2) adibideko *harrizko aizkora batekin!* adierazpidearen kasuan, tresna horrek igarotako denborari dagokiola adierazten da, tresna zaharkitua dela eta garai berrietara egokitu beharra azaltzen da. Beheko adibideari erreparatzen badiogu, *gurutze handi horiek* adierazpideak guretzat ezaguna den errealitate kultural batera garamatza, baina era berean, kritika sozial bat ekartzeko erabiltzen da, gurutzeak ezpatekin (sinbologia belikoa) alderatzen baititu, horrekin batera enuntziatuaren lexikoak duen konnotazio erlijiosoarekin: *gurutze, zeru*, e.a.

(41) ikusi du ere bai / mendi / garrai haietan / gailur gailurretan
holako: gurutze batzu jartzen! (txalo jo du) gurutze handi hoiei

begira gure gizonak / (digresio tonoa) m! ein zuen / o! hau! m! ba-
dirudi / zeruko ezpata bat dela / zeruak ezpatak botatzen balitu
bezela lur gainera! a! eta gure gizonak badaki / itsas sakon sako-
nean daudela / m:: / aingurak / badakizu? itsasuntziek galdutako:
burnizko hoiak / hortxe daude / hiru: / hortzetako sardeak bezela
lurra: eta itsasoaren: sardeak / zeruari begira! gaiñeko / aingeru
txuria ta / lur azpiko aingeru gorria! hortxe daude: / borrokatzeko
prest ez:pata ta sardea!...

Era berean, narrazioetan gizakien bertute eta handinahiak integratzen dira, pertsonaiek hartzen dituzten ezizenetan islatzen direnak. Ezizen horietan laburtzen da, halaber, narrazioetan zehar pertsonaiek jasaten dituzten transformazioak: *Amilotx*, *Nineu* (13), *Ahoandi* (14), *Betibil* (15), *Atzapar* (33).

Pertsonaiak, gizakien akzioak, gertaeren eragile izan daitezke:

(42) hori guzia etzen gertatuko gure herrira ezpalira etorri hiru gizon! batek bazuen eskuan e: / igitai bat / ps:! bigarrenak bere besoetan holako katu bat / hirugarrenak e sorbalda gainean / o oilar bat / ...

Kultur ondarearen berregokitzea dagoela esan daiteke, bai ekintza edo akzio motei dagokienez: *hotela eraiki*, *golfa*, *autopista*, *tunelak*, ..., baita gainontzeko lexikoan ere: *oporrak*, *aisia*, *promotore*, *pentsio*, *bankulari*,...

(43) non bere e / eremuetan / eginarazi baitzuen e / golf bat / golfa / golf eder bat hemezortzi zulotakoa...

(44) igitaiak saltzen noski eta igitaiak saltzerakoan sik sik auzoko gauzak moztu ebaki ta / (hitz totalka) eta e (duda-mudan ari da) / promotore bilakatu da...

(45) utzi lana! emango diogu / hilero / diru piska bat / pentsioa...

Abestien, poemen, onomatopeien, errefrauen... erabilera komunitatearen kultur-ondareko elementuak dira, narratzaileak sormen narratiborako erabil-

tzen dituenak. Elementu horiek, gainera, entzuleen arreta narratzaileak arian-arian nabarmendu nahi dituen alderdietara bideratzeko erabiltzen dira.

Modu batera edo bestera, narratzailea ahozko tradizioan dagoen genero batetik abiatzen da, eta entzuleek zailtasunik gabe identifikatzen dute genero hori testuaren sormenerako gaurkotasuna duten elementuak integratu diren arren, izan lexikoaren esparrukoak zein baliatzen dituen errekurtsio eszeniko eta instrumentalak. Ikuspegi horretatik, narrazio-saio biek errespetatzen dituzte testu-generoaren ezaugarriak baina narratzaile bakoitzak egiten duen testualizazioaren emaitza testu-produkzio ezberdina da.

Dimentsio sozialari dagokionez, bi testu narratiboen arteko ezberdintasun nagusia lexikoak, izen propioek eta gauzatzen diren ekintzek duten balio konnotatiboek dagokie, besteak beste. Helduek giza esperientzia handiagoa izanik, haiei zuzendutako saioetan testualizatzen diren eduki erreferentzialak ere konplexuagoak dira. Literatura eremuari eta nola ez narrazioari berezko zaion osagaietako bat atzematen dugu beraz: giza esperientziari buruzko gogoeta. Brunerren hitz hauek gogoratuko ditugu: “Je veux simplement dire, à cette étape, que le récit, même fictionnel, donne forme à ce qui existe dans le monde réel et qu’il lui confère même une sorte de droit à la réalité (Bruner 2002, 21)”.

Badirudi, giza esperientziaren gogoeta hori, halakoa edo holakoa izan, oso lotua dagoela garaian garaian, eta berezko ezaugarri duela berehalakoan eta jendarean egiten den kontakizunaren genero honek behintzat. Beraz, kontakizunaren dimentsio sozialaren mailak ere etengabeko moldaketak eta berrinterpretazioak egitea eskatzen du, generoaren adaptazio-prozesua gauzatzekotan.

3. Ondorioak

Lehenik eta behin, ohar bat kohesio-mekanismoak biltzeko erabili dugun eskemaren inguruan, izan ere hori besterik ez da, eskema bat. Lana egin ahal izateko eredu bat, ahozko narrazioan agertzen diren baliabideen aniztasunaren berri ematen laguntzeko lanabesa. Ez du beraz, inola ere ez, kohesio-mekani-

moen sailkapen zurrun eta estua izan nahi, kasuan kasu eta testu-generoaren arabera mekanismo horiek itxura eta zeregin ezberdina har dezaketelako.

Ondorietako bat da testu idatziaren sintaxia gainditzen duten forma kohesiboak ageri direla ahozko narrazioetan. Testu idatzian kohesioa kotestuan dauden hizkuntza-marken bitartez adierazten da esplizituki, ahozko narrazioetan, ordea, sintaxi hori testuinguruan dauden elementuekiko erreferentzian eraiki daiteke; hizkuntza idatzian eta ikuspegi estu batetik deiktiko izango liritekeen elementuek balore anaforikoa bereganatzen dute ahozko saio hauetan. Horrela, keinuak, mugimenduak eta testuinguruko elementuei egiten zaizkien erreferentziek balore ikonikoa hartzen dute eta testuan aztarna uzten duten egintza ez diskurtsiboen edo ez berbalen parte izatera igarotzen dira. Hortaz, anaforen aurrekarietarako dagokienez ez dira beti berbalizatutako elementuak, zenbaitetan mintza-jardueraren testuinguruan era batera edo bestera dauden elementuak baitira.

Testuinguruko elementuak kotestuan integratze horren beste arrazoi bat da ahozko narrazioetan diskurtso-objektuen aktualizazioa arian-arian eta espontaneoki egiten dela, narratzaileak aurretik prestatutako programa diskurtsibo-enuntziatiboa duen arren. Beste era batera esanda, nahiz eta narratzaileak aurretik planifikatuta eta era batera edo bestera landuta⁵ duen kontaktu behar duena, jarduna gertatzen ari den momentuan bertan eta berehalakoan hartzen dituen erabakiak, intentzioarekin edo intentziorik gabe, espontaneoki gauzatzen ditu; horren erakusgarri dira keinuek, elementu kontestualen agerpena, enuntziatioan interpretatzen diren deixiak, eta gairontzeko mekanismoen parte hartzea kohesioaren eraikuntzan. Esataria eta entzulearen artean dagoen interlokuzioetan kohesioa elkarren artean eraikitzen dute, eta eraikitze hori ere lokala eta espontaneo da. Espontaneitatearen hirugarren adierazle bat dira gorago ikusi ditugun lapsusen agerpena eta komunztadura ezak, baina horiek ez dute mintza-jarduera gertatzen den unean

---

⁵ Héliasek (1990) dio bere aitonak, Britainian XX. mendeko hasierako kontalari tradizional eza-guna zenak, arbola bati kontaktzen ziola trebatzeko eta probak egiteko, konta-saio batera gonbidatua izan eta aspaldian jendaurrean saiorik egin gabe egonez gero.

inola ere anbiguotasunik sortzen eta testu-koherentzia ezarik eragiten; eta esan bezala, ez dute eragozten testuen ulermena.

Horretaz gain kontuan izan behar da, Larringanen (1992) hitzak ekarriz gogora, narratzaileak sortzen duen testua ez dela banako lokutore baten jardura sinbolikoaren emaitza, baizik eta modu transitiboan funtzionatzen duten bi instantzia enuntziatiboen emaitza.

Gainera, baliabide kohesiboen erabilerak, eta bereziki baliabide estetiko-poetikoen atalean sailkatu ditugun baliabide ez konbentzionalek, intentzionalitate handia erakusten dute, saioen interakzio narratiboa eraikitsera bideratuta, hain zuzen. Horrela, narratzaileak testua kohesionatzen du eta era berean estetika literarioa sortzen du. Hau irudikatzeko eta orain arte kusi ditugun adibideak osatzeko, ikus dezagun berriz, nola kontalariak pertsonaia berriak karakterizatzen dituen. Herriko errementariari buruzko kontakizuna integratzen duen zatia ikusiko dugu adibidean:

(46) a baño e! burnia / zeinek aurkituko du burnia / nun? zein-
ñek landuko du? herrian / aukeratu / egin zuten / gizon bat /
pum! zu / errementari / tu! errementari / zer da? (poesia tonoa)
errementari! burnia atxeman eta lan egin! ez eskatu niri nola egin
zuen gizon honek / lehen burni zati hori / aurkitzeko / daki-
guna / da / egin tzuela / mailua!

Ikusten denez, “*eta herrian aukeratu zuten gizon bat, errementari izateko (...)*” bezalako segmentu batetik urrun aurkitzen dugu goikoa: polifonia jokoak, *pum-zu-tu* (onomatopeia/izenordain/interjekzio eta bestelako fonema multzoak) bezalako osagaien arteko joko estetikoak, errepikapena, errefrau erako esaldi poetikoak... testualizazio modu hauek mereziko lukete azterketa sakonagoa.

Ahokotasun literarioaren⁶ genero honek hizkuntza-baliabideak nola darabiltzan ikusi nahi izan dugu, sarreran aurreratu bezala, hizkuntzalaritzaren

⁶ Héliasi (1990, 217) hartu diogu terminoa, egokiagoa baiteritzo ahozko genero honen eremua izendatzeko.

eta literaturaren azterketak batzeko ahaleginetan. Horrela ekidin nahi genituzke han eta hemen, gaurko eta atzoko autoreetan aurreiritziz jositako deskribapenak, hala nola Lafitten hau: “Mintzairaz den bezainbatean, ez da egiazko legerik: kondatzaile bakoitxak badu bere euskara eta bere jeinua. Etxeko eta herriko hizkuntza baderabila, dakien neurrian ala mordoilo, aditzaileei kausitu nahiz. Kondatzean, edergailu guti: han-hemenka atsotitz bat edo bertze; konparazione bat edo bertze, arrabots edo zarata-hitz batzuk jostatzeko ateraldi bakar batzuekin” (1973, 165).

Héliasen esanetan (1990), kontalari tradizionalak beren kontakizunetan batzuetan ulergaitza eta asmatua zen lexikoa zerabilten. Sormen bide handia eskatzen duen jarduera estetikoak da dudarik gabe, hitzaren artea ere badena. Ekin diogun bidetik erakutsi nahi izan dugu literatur balio horiek baliagarriak direla oso konta-saioa genero bezala ezaugarritzeko. Larringanek (1992) dioen moduan, euskarazko kontalaritzak erosio doblea jasan du, linguistikoa eta kulturala, baina badarrai eta ondare kultural eta linguistiko garrantzitsua da gaur egun ere. Baina azpimarratu nahi dugu mintza-jarduera eta genero bezala berezkoak diren irizpide estetiko eta linguistikoekin azertu beharra dagoela oraindik ere.

Ahozko narrazioan parte hartzen duten sistema semiotikoen heterogeneotasunak idatzian ohikoak ez diren kohesio-mekanismoak mobilizatzen ditu. Zalantzarik gabe, azpimarratu behar den alderdietako bat da mekanismo horien aniztasuna, ez baitira mugatzen ohiko forma anaforikoetara, eta gainera, sortzen diren harreman anaforikoak gramatikatik haratago doaz. Testuinguruko elementuak eta narratzailearen keinu eta mugimenduek garrantzi handia dute eta ezinbestekoak dira kohesioa nola eraikitzen den ulertu ahal izateko; kate isotopikoen elementu gisa integratzen dira narratzailearen diskurtsoan, erretrauekin, iruzkinekin, abesti eta soinuekin,... eta saioetako balore narratibo eta kulturala taxutzen eta estetika literarioa eraikitzen laguntzen dute beste hainbat elementuekin gertatzen den bezalaxe.

Testu-generoaren ikuspegitik konta-saioak genero jakin batekoak bezala identifikatuak izan daitezten, genero horrek berezkoak dituen zenbait elementu mo-

bilizatzen behartzen du narratzailea; ezaugarritze horrek urteetan zehar garatzen joan den lan soziala eskatzen du, eta horri esker gizarteak, etengabeko hartze-egokitze prozesu batean, testu bat genero bateko ale bezala identifikatzen du.

Dena dela, genero bat hartu edo adoptatu ondoren, kasu honetan narrazio-saioa, egokitze-lana narratzaile bakoitzak sortzen duen testuan eta bakoitzak narrazioari ezartzen dizkion berezitasunetan islatzen da. Alde horretatik, ezberdintasuna nabari da aztertutako saio bien artean. Helduei zuzendutako saioa narratzaileak umeei zuzendutako narrazio-saioan baino askoz zoliagoak eta zorrotzagoak diren baliabide eta esanahiak erabiltzen ditu, entzuleei egokituta eta errealitate konplexu batekiko interpretatu behar direnak. Ikuspegi sozio-diskurtsibotik ikusten da diskurtso narratiboak egun indarrean dauden giza baloreak integratzen dituela: lexiko modernoaren bitartez, gaur egungo gizartearen ezaugarriak narrazioan sartuta, narrazio-saioaren eszenifikazioan... Umeei zuzendutako saioan ere kohesio-mekanismoen zolitasuna eta intentzionalitatea nabari dira, baina apalagoak eta entzuleen adinera eta ezagutza-mundura egokituta. Gainera, arrazoi horrengatik, kohesioa eraikitze erabiltzen diren baliabideek iradokitzen digute planifikazioak eta interakzio-egoera partikularrak zenbaterainoko duten eragina.

Narrazio-saioetako kohesioan hainbat interakzio jartzen dira jokoan narratzailearen eta haren jarduera garatzen ari den testuinguru sozialaren artean. Dimentsio linguistikoari, interakzionalari eta sozio-diskurtsiboari eragiten dieten interakzio horien berri emateko, hiru alderdi horiek hartu ditugu kontuan eta ikusi dugu, ahozko sintaxia oso berezia izanik, erabiltzen diren zenbait kohesio-mekanismo egoki interpretatzeko, azalpenari ezin zaiola heldu ikuspegi linguistikotik soilik; hori da gertatzen dena zenbait errepikapen motekin, interjekzioekin, hainbat eraikuntza sintagmatikoekin, onomatopeiekin, soinu eta abestiekin, eta abarrekin.

Bestalde, aztertu dugun elementu askoren kasuan ikusi dugun bezala, kohesioa eta modalizazioaren mugak ez dira beti oso garbiak mekanismo horren erabilerak ikuspegi enuntziatiboak ere jartzen dituztelako agerian (anafora

kontzeptualen ebaluazioen bitartez, izkutuko ahotsen edo esatariaren jarrerren bitartez, ironiaren bitartez, izenen konnotazioaren bitartez, e.a.).

Arrazoi berberarengatik, kohesioa ezin da interpretatu ikuspegi gramatika-letik soilik, ikuspegi hori ez da nahikoa ahozko narrazioan gertatzen denaren ikuskera bat izateko; beste sailkapen batzuk behar ditugu serie isotopikoak eta enuntziatioan esanahiak sortzen dituzten marka linguistikoak eta haien arteko harremanen funtzionamendua hobeto azaltzen lagunduko digutenak. Gramatikak ez dirudi determinantea, baina bai, Larringanek (1992) azpimarratzen duen bezala, ikuspegi komunikatibotik, jarduera kultural eta berbazkoa den neurrian narratzaileak hartzen dituen erabakiak.

Labur esanda, kohesio-mekanismoek narratibotasunean duten eragina egiaztatu dugu. Kontatzen jakitea testuaren zerbitzura jartzea da eta besteak beste testualizazio-mekanismo anitzak erabiltzen jakitea, alderdi formal, interakzional eta sozialak biltzen dituzten baliabideak kontuan harturik eta sormen literarioaren menpe jarririk. Hala eta guztiz ere, ahozko kontakizunetan mobilizatzen diren baliabide horiek testu-generoari egotzi diezazkiokegun berezko ezaugarriak dituzte, eta horrek baldintzatuko du azken batean beren baliagarritasuna. Bukatzeko, lan honek erakusten du testu-generoen ikuspegia ere balia dezakegula literatur alderdietara hurbiltzeko. Literatura hizkuntzaren erabilera bat baita eta ahozko narrazio literarioak, besteak beste, ahozko solasaren bitartekoak ere baliatzen ditu.

Bibliografia

- ADAM, J.-M. & LORDA, C.-U. 1999, *Lingüística de los textos narrativos*, Barcelona, Ariel.
- AULESTIA, G. 1994, «Marcel Jousse y Manuel Lekuona: dos pioneros de la literatura oral». *RIEV: Revista Internacional de los Estudios Vascos*, tomo XXXIX, 1 (1994) 27-40.
- BAKHTINE, M. 1984, *Esthétique de la création verbale*, Paris, Gallimard.
- BLANCHE-BENVENISTE, C. 1997, *Approches de la langue parlée en français*, Paris, Ophrys.

- BRÈS, J. 1994, *Le récit oral*, Montpellier, Praxiling Montpellier III.
- BRONCKART, J.-P. 1996, *Activité langagière, textes et discours*, Paris, Delachaux et Niestlé.
- BRONCKART, J.-P. 2001, «L'enseignement des discours. De l'appropriation pratique à la maîtrise formelle», in *Proceedings of the 8th Conference of the International Association for the Study of Child Language*, Somerville, Cascadilla Press, 1-16.
- BRONCKART, J.-P. 2004, «Commentaires conclusifs. Pour un développement collectif de l'interactionnisme socio-discursif», *Calidoscopio*, vol. 2 n°2 (2004) 113-123.
- BRONCKART, J.-P. 2005, «Les différentes facettes de l'interactionnisme socio-discursif», *Calidoscopio*, vol. 3, n° 3, (2005) 149-159.
- CALAME-GRIAULE, G. 1991, *Le renouveau du conte*, Paris, CNRS.
- DIAZ DE GEREÑU, L., LARRINGAN, L.-M. & IDIAZABAL, I. 2008, «Ipuin kontalaritzaren eredu berria?» in *Euskaltzaindiaren XV. Nazioarteko biltzarra*, Bilbo, Euskaltzaindia, 47-58.
- DIAZ DE GEREÑU, L. (argitaratzeko), «La dinámica en el análisis discursivo de las prácticas verbales de los narradores contemporáneos en lengua vasca», in II Encontro Internacional do Interaccionismo SocioDiscursivo-linguagem e desenvolvimento: perspectivas epistémicas e praxiológicas, Lisboa, 2007.
- FABRE, D. & LACROIX, J. 1974, *La tradition orale du conte occitan*, Paris, PUF.
- FILLIETAZ, L. 2002, *La parole en action. Éléments de pragmatique-psycho-sociale*, Québec, Ed. Nota bene.
- GARCIA, I.; IDIAZABAL, I.; LARRINGAN, L.-M. (argitaratzeko), «Contar el mismo cuento a los 5 y a los 8 años. Una explicación desde la perspectiva del interaccionismo socio-discursivo». in II Encontro Internacional do Interaccionismo SocioDiscursivo-linguagem e desenvolvimento: perspectivas epistémicas e praxiológicas, Lisboa, 2007.
- GENETTE, G. 1989, *Figuras III*, Barcelona, Lumen.
- GROBET, A. 2001, «L'organisation informationnelle: aspects linguistiques et discursifs». *Journal of French Language Studies*, vol. II, 1 (2001).
- GOFFMAN, E. 1991, *Les cadres de l'expérience*, Paris, Minuit.

- HÉLIAS, P.-J. 1990, *Le quêteur de mémoire*, Paris, Plon.
- IDIAZABAL, I. & LARRINGAN, L.-M. 2008, «Ahozkoari antza hartzeko hiru gogoeta», in *Euskalgintza XXI mendeari buruz*, Iker-19 XV, Bilbo, Euskaltzaindia, (2008) 29-38.
- IDIAZABAL, I.; MANTEROLA, I. & ALGREM, M. 2008, «Acquisition of Basque in successive bilingualism: data from oral storytelling», in *Language Contact and Contact Languages*, Amsterdam, John Benjamins.
- JACQUES, F. 1985, «La mise en commuauté de l'énonciation», *Langages*, 38 (1985) 47-72.
- KALTZAKORTA, X. (1989), «Herri ipuinen hasiera eta amaiera formulak» in Kaltzakorta, X, Larringan L.M. & Etxebarria, J.M., arg., *Tradiziozko ipuingintza*, Bilbao: Labayru, 11-32.
- KORTAZAR, J. 2007, «Ainoa» in Sabadell-Nieto, Joana, koord., *Cien años de poesía. 53 poemas en catalán, gallego y vasco: estructuras poéticas, pautas crítica*, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt am Main, New York, Oxford, Wien, 535-546.
- LAFOREST, M. 1996, *Autour de la narration*, Québec, Nuit Blanche Éditeur.
- LARRINGAN, L.M. 1992, «Ipuingintza: Komunikazioa eta praktika linguistikoa», in *Euskera- XXXVII*, (Separata) (1992) 497-505.
- LEKUONA, J.-M. 1982, *Ahozko Euskal Literatura*, Donostia, Erein.
- LUZZATI, D. & MIR-SAMII, R. 1996, «La transition de l'accord par le relatif: vers une théorie de "fenêtrage"», *Faits de langues*, Volume 4, 8,(1996) 193-202.
- LUZZATI, D. 1998, «Rhétorique et description de l'oral», *Verba*, 25 (1998) 7-30.
- LUZZATI, D. 2004, *Le fenêtrage syntaxique: une méthode d'analyse et d'évaluation de l'oral spontané*, MIDL, Paris, 29-30 [http://www.limsi.fr/MIDL/actes/session%20I/luzzati_MIDL2004.pdf].
- PITTET-BLANCHARD, C. & ALII 1990, *Que sont les conteurs devenus?* Genève, Institut d'études sociales.
- RASTIER, F. 2001, *Arts et sciences du texte*, Paris, PUF.

ROULET, E. 1999, *La description de l'organisation du discours. Des dialogues oraux aux discours écrits*, Paris: Hatier.

ROULET, E.; FILLIETAZ, L.; GROBET, A. & BURGER, M. 2001, *Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours*, Bern, Berlin, Bruxelles, Frankfurt /M., New York, Oxford, Wien, Lang.

SACKS, H. 2000, *Lectures in Conversation*, Vol. I & II, Oxford, Blackwell.

VERNUS, M. 2004, *La veillée, découverte d'une tradition*, Yens sur Morges, Cabedita.